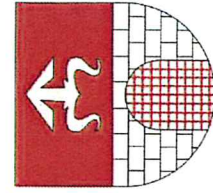

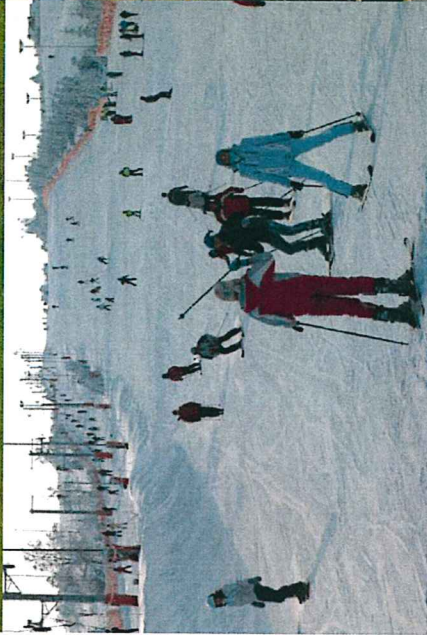
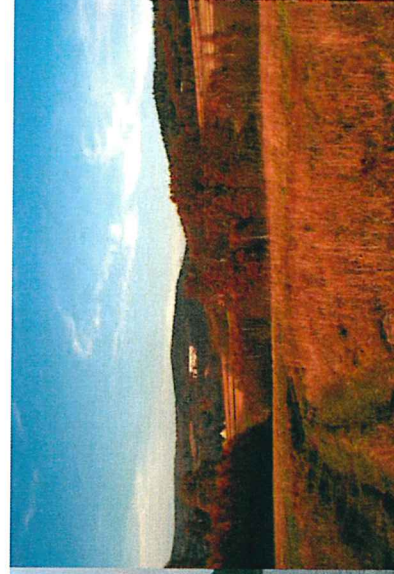
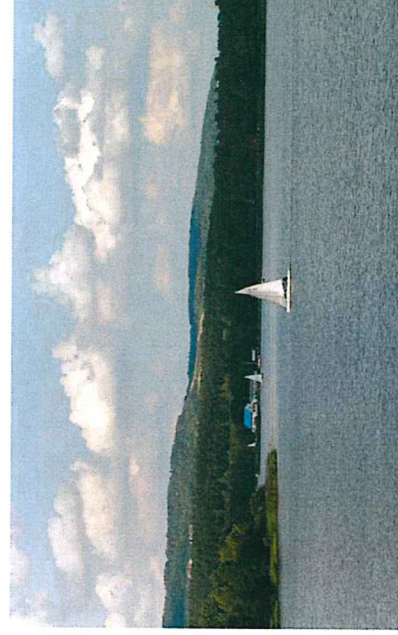
KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Strategia Rozwoju Gminy Górnórz do 2020 roku

„Świętokrzyscy Liderzy Administracji – nowa jakość dla Mieszkańców”

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

SPIIS TREŚCI

Spis treści.....	1
Zespół ds. aktualizacji strategii.....	3
Wstęp.....	4
1. Diagnoza stanu gminy	5
1.1. Przestrzeń i środowisko.....	5
1.1.1. Umiejscowienie Gminy w województwie i kraju.....	5
1.1.2. Charakterystyka sieci osadniczej.....	6
1.1.3. Opis zasobów naturalnych	8
1.1.4. Opis zasobów kulturowych.....	9
1.2. Sfera społeczna.....	10
1.2.1. Demografia.....	10
1.2.2. Poziom wykształcenia.....	12
1.2.3. Pomoc społeczna	13
1.2.4. Uczestnictwo w kulturze	15
1.2.5. Kapitał społeczny.....	16
1.3. Sfera gospodarcza	19
1.3.1. Przedsiębiorczość	19
1.3.2. Rolnictwo.....	20
1.3.3. Turystyka	22
1.3.4. Rynek pracy	23
1.3.5. Główni pracodawcy.....	27
1.4. Infrastruktura techniczna	28
1.4.1. Komunikacja	28
1.4.2. Ochrona środowiska.....	30
1.4.3. Infrastruktura energetyczna i telekomunikacyjna.....	32
1.5. Infrastruktura społeczna	33
1.5.1. Oświata.....	33
1.5.2. Sport i rekreacja	35
1.5.3. Instytucje kultury.....	37
1.5.4. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna.....	38
1.6. Zarządzanie.....	40
1.6.1. Działania samorządu i sprawność organizacyjna.....	40
1.6.2. Analiza budżetu gminy	42

1.6.3. Planowanie strategiczne i promocja Gminy	44
2. Analiza SWOT	47
3. Wizja i misja gminy	49
4. Analiza celów	49
4.1. Cele strategiczne	50
4.2. Cele operacyjne i kierunki działań	51
4.3. Zgodność celów z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi.....	56
4.3.1. Międzynarodowe dokumenty strategiczne.....	56
4.3.2. Krajowe dokumenty strategiczne.....	57
4.3.3. Regionalne dokumenty strategiczne	58
4.3.4. Lokalne dokumenty strategiczne.....	60
Spis rysunków.....	62
Bibliografia.....	64

ZESPÓŁ DS. AKTUALIZACJI STRATEGII

Grupa Inwestycje-Gospodarka	
Marzanna Jop	Skarbnik Gminy Górno
Paweł Marwicki	Zastępca Wójta Gminy Górno, Koordynator
Wiesława Obara	Pracownik Referatu Promocji, Turystyki i Funduszy Strukturalnych Urzędu Gminy Górno
Grzegorz Ciepiera	Przedstawiciel Stowarzyszenia Przyjaciół Gminy Górno
Grupa Środowisko-Infrastruktura komunalna	
Helena Jamrożek	Kierownik Referatu Rolnictwa i Ochrony Środowiska Urzędu Gminy Górno
Marek Kitiński	Kierownik Zakładu Usług Komunalnych w Górnice
Barbara Wołczyk	Kierownik Referatu Budownictwa, Geodezji i Rozwoju Infrastruktury Urzędu Gminy Górno
Grupa Sport-Kultura-Edukacja	
Barbara Raczyńska	Kierownik Samorządowego Zespołu Obsługi Szkół
Joanna Winiarska	Kierownik Gminnego Ośrodka Kultury
Grupa Problemy Społeczne	
Dorota Matuszewska	Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Koordynator
Marta Piekacz	Pracownik Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej
Alfreda Zawierucha-Rubak	Dyrektor Zespołu Ośrodków Zdrowia w Górnice
Ekspertci zewnętrzni	
dr Marek Chranowski	Opracowanie dokumentu, konsultacje metodologiczne
Wojciech Kirejczyk	Analizy ilościowe
Joanna Korpikiewicz	Analizy jakościowe

WSTĘP

Strategia Rozwoju Gminy Górno do 2020 roku jest dokumentem określającym długookresowy plan działania, generalny kierunek rozwoju Gminy Górno oraz cele, których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia przyjętych założeń. Ustalenia te będą podstawą do prowadzenia przez Urząd Gminy Górno polityki społeczno-gospodarczej.

Niniejsza Strategia obejmuje cele i uwarunkowania rozwoju Gminy Górno do 2020 roku. Tak określony horyzont czasowy wynika przede wszystkim z konieczności wpisania Strategii w najważniejsze dokumenty strategiczne na poziomie unijnym (perspektywa finansowa 2014-2020), krajowym i regionalnym, co umożliwi w przyszłości sprawne wykorzystanie środków unijnych i dalsze usprawnianie współpracy z władzami na szczeblu wojewódzkim i powiatowym. Podczas definiowania celów zadbano o ich zgodność z dokumentami strategicznymi na wyższym szczeblu – strategią powiatu i województwa, a także krajowymi i unijnymi dokumentami horyzontalnymi. Zbieżność celów będzie dodatkowym atutem podczas ubiegania się przez Gminę o środki budżetu państwa oraz funduszy unijnych na realizację projektów strategicznych.

Strategia jest dokumentem systematyzującym przyszłe działania Urzędu Gminy, dlatego dominują w niej przedsięwzięcia, które władzą lokalną może sama podjąć i za nie odpowiadać. Przeprowadzona diagnoza i przyjęte cele skupione są przede wszystkim na obszarach działań i możliwości wpływu gminy w ramach jej budżetu, zgodnie z art. 7 ustawy o samorządzie gminnym¹. Choć w celu rzetelnego opisu sytuacji społeczności lokalnej wskazano niekiedy istotne obszary wychodzące poza zakres zadań gminy, to należy pamiętać, że Urząd Gminy nie zawsze ma możliwość i narzędzia (oraz umocowania prawne) by bezpośrednio odpowiadać na wyzwania stojące przed gminą – w niektórych sytuacjach nie może podejmować działań, a jedynie być jednostką zachęcającą do nich inne podmioty publiczne i prywatne.

Formułując Strategię Rozwoju Gminy Górno odpowiedziano na trzy podstawowe pytania, występujące we wzajemnym powiązaniu sekwencyjnym:

1. W jakim punkcie na ścieżce rozwoju znajduje się Gmina Górno? – odpowiedzi na to pytanie dostarczyła tzw. faza diagnostyczna (m. in. ankieta wśród mieszkańców oraz prace zespołu ekspertów), w której zawarto analizę wszystkich najważniejszych aspektów funkcjonowania gminy. Dzięki szczegółowemu i dogłębnemu spojrzeniu na stan obecny gminy Górno możliwe było wypracowanie analizy SWOT (tj. silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń).
2. Gdzie powinien się znaleźć w określonym momencie? – w tej fazie zarysowany został optymalny stan docelowy, tj. wizja i misja Gminy Górno.
3. W jaki sposób osiągnąć pożądaný stan? – jest to najważniejsza faza, w której na podstawie wypracowanej analizy SWOT opracowane zostały główne cele strategiczne oraz operacyjne.

Warto podkreślić, że Strategia jest dokumentem wynikającym z oczekiwań Mieszkańców Gminy wyrażonych w setkach wypełnionych szczegółowych ankiet. Dla Urzędu Gminy priorytetem podczas prac nad dokumentem było pogodzenie możliwości finansowych i organizacyjnych Gminy z potrzebami wszystkich Sołectw.

¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 1990 nr 16 poz. 95 z późn. zm.

1. DIAGNOZA STANU GMINY

Celem diagnozy jest przedstawienie dynamicznego bilansu cech Gminy Górno oraz identyfikacja jej głównych „przewag konkurencyjnych” i barier rozwojowych. Diagnoza konstruowana została na podstawie tzw. analizy *desk research*, wywiadów z pracownikami urzędu gminy, gminnych jednostek organizacyjnych, organizacji pozarządowych i przedstawicielami mieszkańców, a także badania ankietowego przeprowadzonego na losowej próbie kilkuset dorosłych mieszkańców gminy, które dostarczyło subiektywnej oceny poziomu życia i jakości usług publicznych oferowanych na terenie Gminy Górno.

Diagnoza ujęta została w sześciu głównych obszarach tematycznych:

1. Przestrzeń i środowisko
2. Sfera społeczna
3. Sfera gospodarcza
4. Infrastruktura techniczna
5. Infrastruktura społeczna
6. Zarządzanie.

Informacje o uwarunkowaniach przestrzennych, demograficznych i gospodarczych, wraz z analizą społeczno-ekonomiczną pozwalają na wyciągnięcie wniosków będących punktem wyjścia do sformułowania głównych kierunków działań gminy.

1.1. PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

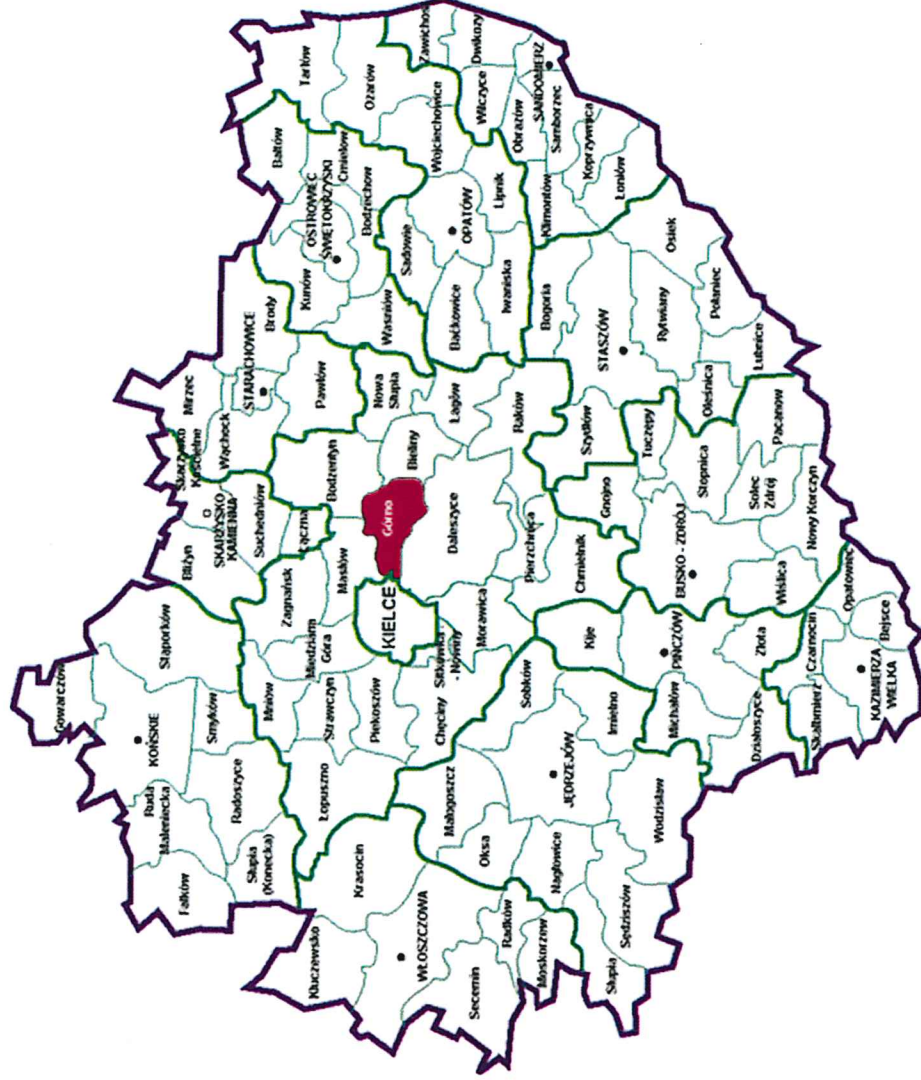
Środowisko geograficzne w olbrzymim stopniu wpływa na możliwości rozwoju gminy. W tej części diagnozy zwrócono uwagę na ogólne położenie Gminy Górno, podstawową sieć osadniczą oraz na posiadane zasoby naturalne i kulturowe.

1.1.1. UMIEJSCOWIENIE GMINY W WOJEWÓDZTWIE I KRAJU

Gmina Górno jest gminą wiejską należącą do powiatu kieleckiego w województwie świętokrzyskim, sąsiaduje z miastem Kielce oraz gminami Mastów, Bodzentyn, Bieliny oraz Daleszyce (mapa poniżej).

Przy zachodniej granicy gminy znajduje się zalew Cedzyna (na rzece Lubrzance) o powierzchni 65 ha. Ze względu na wiele atrakcji gmina Górno jest zapleczem rekreacyjnym dla mieszkańców Kielc.

Rysunek 1. Położenie gminy Górno w województwie i w powiecie

Źródło: Strategia Rozwoju Gminy Górno.

Przez gminę przebiega droga krajowa nr 74 (Sulejów - Żarnów - Ruda Maleniecka – Kielce – Łagów – Opatów – Ożarów – Annpol – Kraśnik - Janów Lubelski – Frampol – Gorajec – Szczepieszyn – Zamość – Hrubieszów – Zosin – granica państwa) oraz drogi o znaczeniu wojewódzkim: nr 745 (Dąbrowa – Masłów – Radlin) 752 (Górno – Bodzentyn – Rzepin Pierwszy) oraz 753 (Wola Jachowa – Nowa Słupia).

1.1.2. CHARAKTERYSTYKA SIECI OSADNICZEJ

W gminie znajduje się 13 sołectw: Bęczków, Cedzyna, Górno-Parcele, Górno-Pierwsze, Krajno-Drugie, Krajno-Parcele, Krajno-Zagórze, Leszczyny, Podmąchocice, Radlin, Skorzeszyce i Wola Jachowa. Przeważa zabudowa jednorodzinna oraz zagrodowa. Większość miejscowości ma charakter tzw. ulicówki tj. wsi o zwartej zabudowie po obu stronach drogi. W ostatnim czasie ze względu na bliskość Kielc oraz dynamicznie zachodzące zjawisko suburbanizacji gmina, a w szczególności jej zachodnia część, zmienia charakter na podmiejski co powoduje zacieranie historycznych układów wsi.

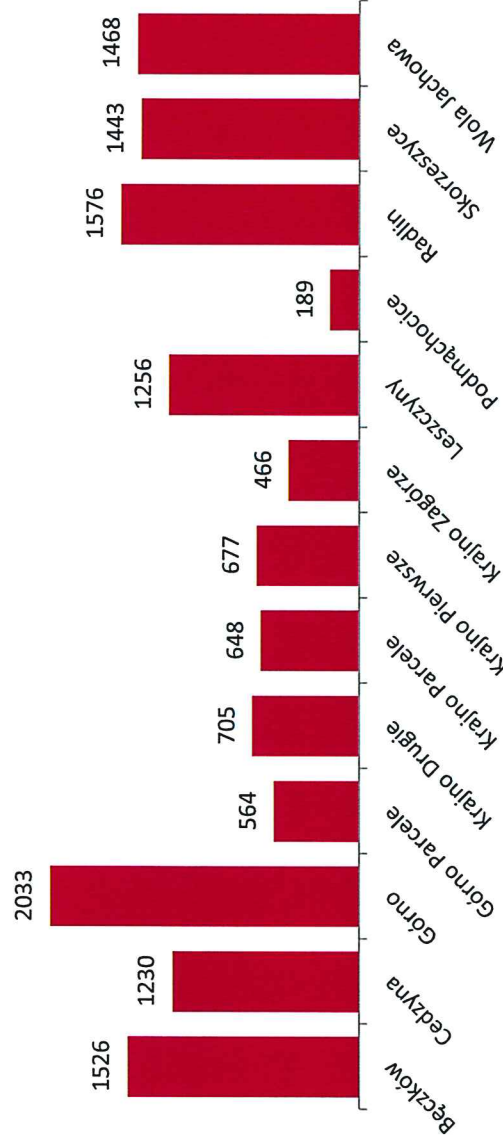
Rysunek 2. Podział gminy Górnó na sołectwa

Źródło: Urząd gminy Górnó.

Największe sołectwa pod względem liczby mieszkańców to Górnó, Radlin i Bęczków, najmniejsze natomiast są Podmąchoćce. W ostatnich latach największy przyrost liczby mieszkańców nastąpił w sołectwie Cedzyna. Dokładną liczbę mieszkańców w poszczególnych sołectwach przedstawia wykres poniżej.

Rysunek 3. Liczba mieszkańców gminy Górnó w poszczególnych miejscowościach (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Górnó.

1.1.3. OPIS ZASOBÓW NATURALNYCH

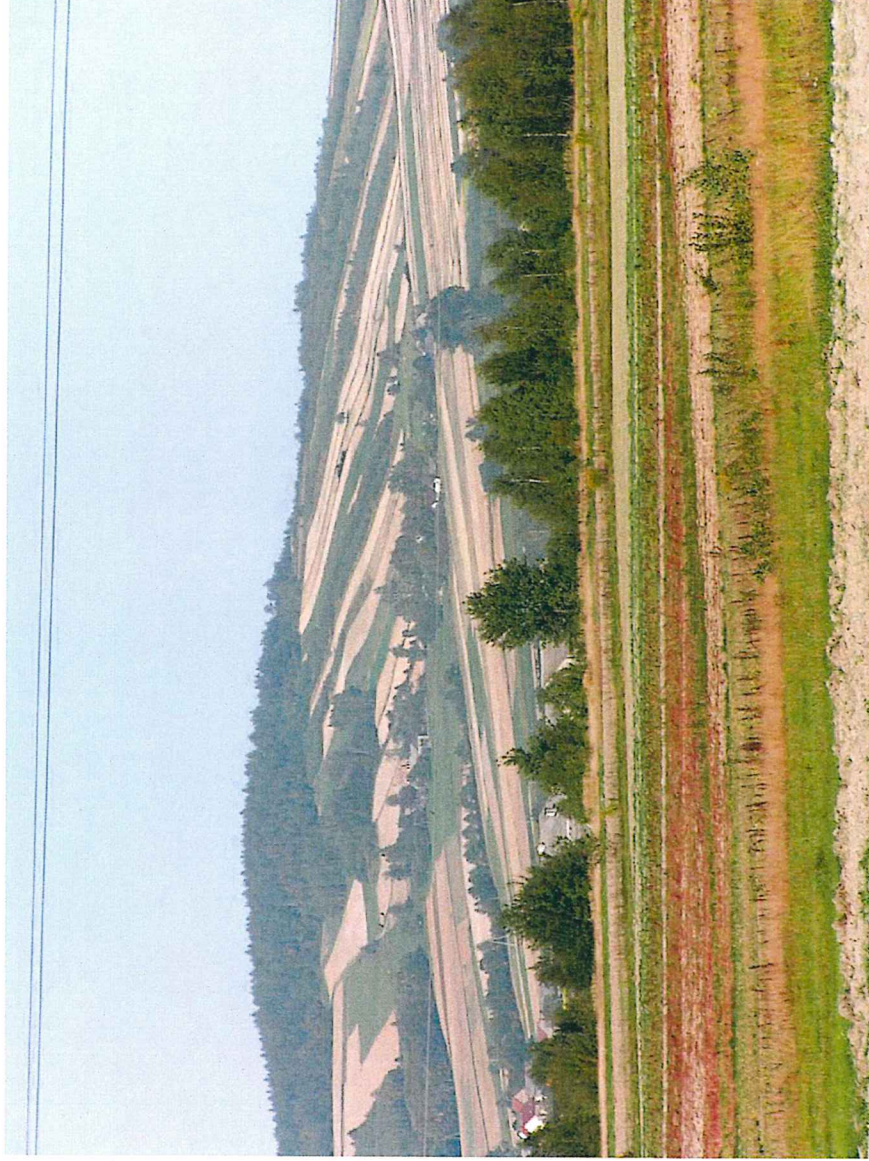
Ze względu na posiadane przez gminę Górno wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe cały teren gminy objęty jest prawną ochroną przyrody. Formy ochrony to:

- Otulina Świętokrzyskiego Parku Narodowego (w północno-wschodniej części gminy),
- Cisowsko-Orłowski Park Krajobrazowy (w południowo-wschodniej części),
- Podkielecki Obszar Chronionego Krajobrazu (na pozostałym obszarze).

W sąsiedztwie gminy znajdują się tereny objęte ochroną programu Natura 2000 – obszar łysogóry oraz Lasy Cisowsko-Orłowski. Ponadto w gminie znajduje się 9 pomników przyrody².

Przeważający obszar gminy to tereny rolne, które zajmują aż 75% powierzchni (56% użytki rolne oraz 19% łąki i pastwiska), co determinuje rolniczy charakter gminy. Lasy na obszarze gminy Górno stanowią jedynie 11,4% całkowitej powierzchni, czyli ponad 2-krotnie mniej niż średnio w kraju. Wiele kompleksów leśnych znajduje się jednak wokół granicy gminy (w szczególności od południa i północy), co wpływa na lokalne warunki przyrodnicze.

Rysunek 4. Krajobraz w Krajinie w gminie Górno

Źródło: Urząd gminy Górno.

² Program Ochrony Środowiska dla Gminy Górno na lata 2008-2015

W gminie Górnó znajduje się kilka złóż zasobów naturalnych, w szczególności kruszywa naturalnego (złoża Bęczków, Bęczków II i Bęczków-Niwy) oraz kamieni drogowych i budowlanych („Józefka”). Ponadto mniejsze złoża znajdują się w rejonie Góry Zdobiec (surowce węglanowe), na terenie Garbu Kraińskiego (piaski kwarcytowe bez możliwości wydobycia, ze względu na znajdowanie się na terenie otuliny Parku Narodowego) oraz w rejonie Zawad i Radlina.³ Na większą skalę wydobycie prowadzi się obecnie jedynie na złożach „Józefka”. Eksploatacja złóż spowodowała, że we współczesnej rzeźbie terenu widoczne są zmiany antropogeniczne – wyrobiska i hałdy poeksploatacyjne.

1.1.4. OPIS ZASOBÓW KULTUROWYCH

Na terenie gminy Górnó znajduje się wiele miejsc o wysokich walorach kulturowych, w większości są to jednak zabytki na skalę lokalną. Do gminnego rejestru zabytków wpisane są:

- Kościół Parafialny św. Jacka Odrowąża z początku XIX w. w Leszczynach (nr rejestru 163), parafia funkcjonuje w tym samym miejscu od 1610 roku, w kościele znajduje się marmurowa tablica z epitafium rodziców Stefana Żeromskiego;

Rysunek 5. Zabytkowy kościół parafialny p.w. św. Jacka Odrowąża

Źródło: Urząd Gminy Górnó.

- Cmentarz parafialny z 1846 r. w Leszczynach (nr rejestru 1130);
- Cmentarz parafialny (stary) z początku XIX w. w Leszczynach (nr rejestru 1131);

³ *ibidem*

- Kaplica p.w. św. Joachima w Woli Jachowej (nr rejestru 300);
- Góra „Radostowa” (część).⁴

Na terenie gminy znajduje się 65 stanowisk archeologicznych, w większości są to pozostałości dawnego osadnictwa.

1.2. SFERA SPOŁECZNA

W sferze społecznej analizie poddano czynniki dotyczące bezpośrednio społeczności gminy Górno: liczbę ludności, jej zmiany na przestrzeni ostatnich lat, problemy społeczne i działalność gminy w zakresie pomocy społecznej czy w końcu aktywność mieszkańców w życiu lokalnej społeczności.

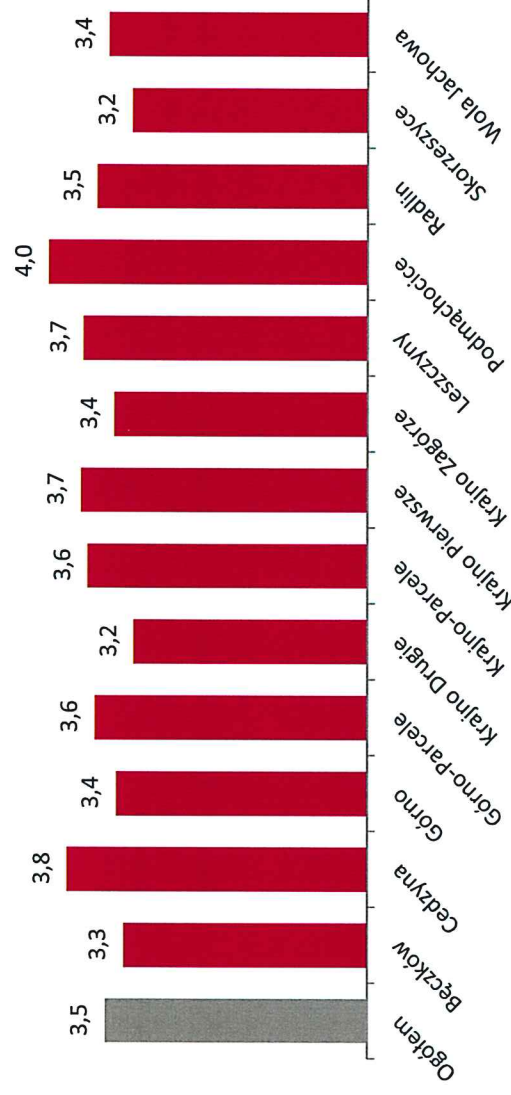
1.2.1. DEMOGRAFIA

W ostatnich latach gmina Górno uzyskuje charakter gminy podmiejskiej: rośnie jej liczba mieszkańców, często przeprowadzających się tu z niedalekich Kielc, a jednocześnie duża ich część dojeżdża codziennie do pracy w tym mieście. Oprócz korzystnej lokalizacji geograficznej i dobrej infrastruktury komunikacyjnej, gmina przyciąga nowych mieszkańców niskimi opłatami za usługi komunalne i niskimi podatkami lokalnymi.

Liczba ludności

Liczba zameldowanych mieszkańców gminy wynosi 13781 osób, czyli około 6,6% ogółu ludności powiatu kieleckiego. Dzięki dodatniemu przyrostowi naturalnemu i saldu migracji, liczba mieszkańców wzrosła od 2004 roku o 7,2% (niemal o tysiąc osób). Mieszkańcy chwają gminę jako dobre miejsce do życia. Średnia udzielonych w ankiecie ocen wyniosła 3,5 (w skali pięciostopniowej 1-5, gdzie 5 oznacza najlepszą ocenę). Na poniższym wykresie widać rozkład ocen w poszczególnych sołectwach.

Rysunek 6. Ocena ankietowanych mieszkańców gminy Górno jako miejsca do życia (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

⁴ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Górno

Przyrost naturalny

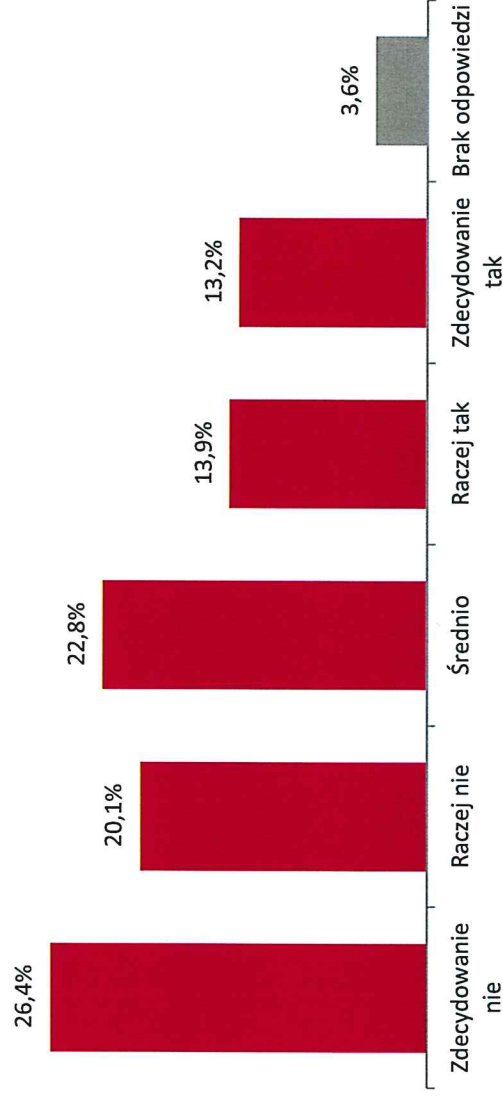
W latach 2004-2012 na terenie gminy urodziło się 1457 osób, a zmarło 891. W efekcie pozytywnego ruchu naturalnego (przyrost na poziomie 0,4-0,6% w tych latach) liczba ludności gminy wzrosła o 566 osób.

Migracje

Gmina Górno jest atrakcyjnym miejscem zamieszkania o czym może świadczyć silne dodatnie saldo migracji: w latach 2004-2012 na terenie gminy zameldowało się 1348 nowych mieszkańców (w tym 926 osób z miast), zaś wymeldowało się 919 (473 na wieś, 442 do miast, 4 osoby za granicę). Saldo migracji w tym okresie wyniosło 429 osób. W sytuacji tak dużej migracji problemem może być niewielka więź nowych mieszkańców z gminą i spójnością lokalną.

Należy również pamiętać o tym, że oficjalne dane nie uwzględniają migracji nierejestrowanych. Można podejrzewać, że zjawisko emigracji zarobkowej jest znacznie większe niż wykazują to rejestry. W przeprowadzonej ankiecie pytano mieszkańców o to, czy gdyby mieli taką możliwość, to chcieliby przeprowadzić się z gminy Górno. Niemal połowa respondentów odpowiedziała przecząco („zdecydowanie nie” lub „nie”), a niewiele ponad jedna czwarta twierdząco. Największą mobilnością i skłonnością do emigracji charakteryzują się ludzie młodzi.

Rysunek 7. Chęć ankietowanych mieszkańców gminy do wyprowadzenia się z terenu gminy (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Gęstość zaludnienia

Gmina Górno jest gminą o największej gęstości zaludnienia wśród gmin wiejskich powiatu kieleckiego: na jeden kilometr kwadratowy przypada 165 osób. Zwarta zabudowa ułatwia zapewnienie mieszkańcom odpowiedniej infrastruktury komunalnej czy sieci komunikacyjnej. W sytuacji, w której dynamicznie rozwijają się nowe osiedla ważne jest szybkie uchwalenie planów zagospodarowania przestrzennego i zabezpieczenie możliwości racjonalnej rozbudowy infrastruktury komunalnej.

Struktura wiekowa

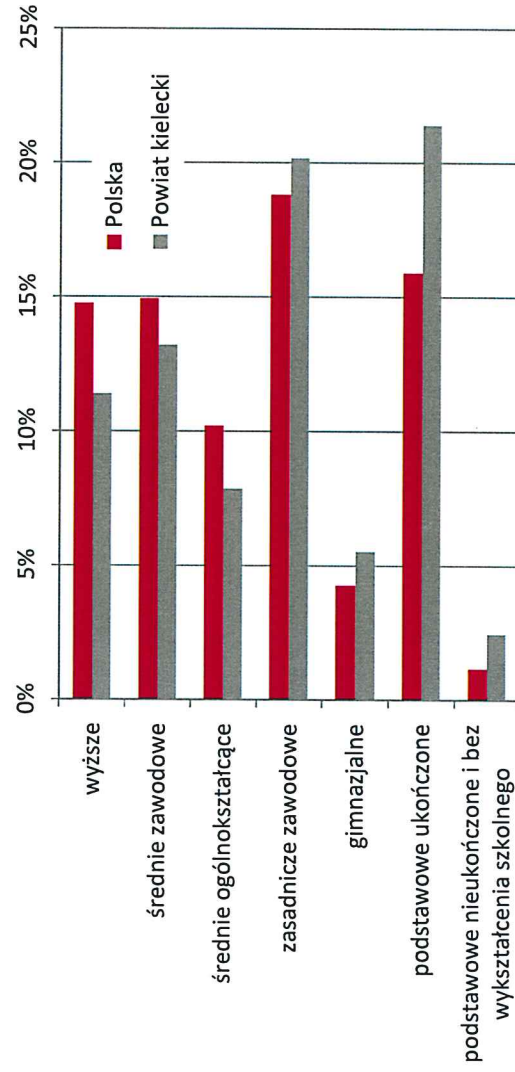
Badanie struktury wiekowej społeczności gminy pozwala przewidzieć z wyprzedzeniem zmiany liczby ludności w poszczególnych grupach wiekowych, które mogą mieć istotne skutki społeczne i gospodarcze. Struktura wiekowa ludności gminy Górnio jest korzystna - jest to społeczność stosunkowo młoda: 27% mieszkańców to dzieci i młodzież poniżej 20 roku życia, a co trzeci mieszkaniec gminy ma od 20 do 39 lat. Tylko co dziesiąty (9%) mieszkaniec ma 65 lub więcej lat. Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczony jako liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym) wynosi 51,8 i jest niższy niż średnio w województwie (58,2) i kraju (56,6).

Ze względu na duży udział osób młodych oraz zjawisko migracji z miast na teren gminy Górnio, można oczekiwać dalszego wzrostu liczby mieszkańców. Ze statystyki urodzeń na terenie gminy prowadzonej przez gminny Zespół Obsługi Szkół wynika, że w perspektywie tej Strategii liczba dzieci w wieku szkolnym będzie rosła.

1.2.2. POZIOM WYKSZTAŁCENIA

Dane o poziomie wykształcenia ludności zbiera Główny Urząd Statystyczny w ramach Narodowego Spisu Ludności. Ostatni odbył się w 2011 roku i z niego pochodzą najbardziej aktualne dane na ten temat. Niestety, dostępne są tylko na poziomie powiatu. Ze względu na swoją strukturę gospodarczą i społeczną w powiecie kieleckim w porównaniu do całego kraju jest mniej osób z wykształceniem średnim i wyższym, a więcej z zasadniczym zawodowym i podstawowym.

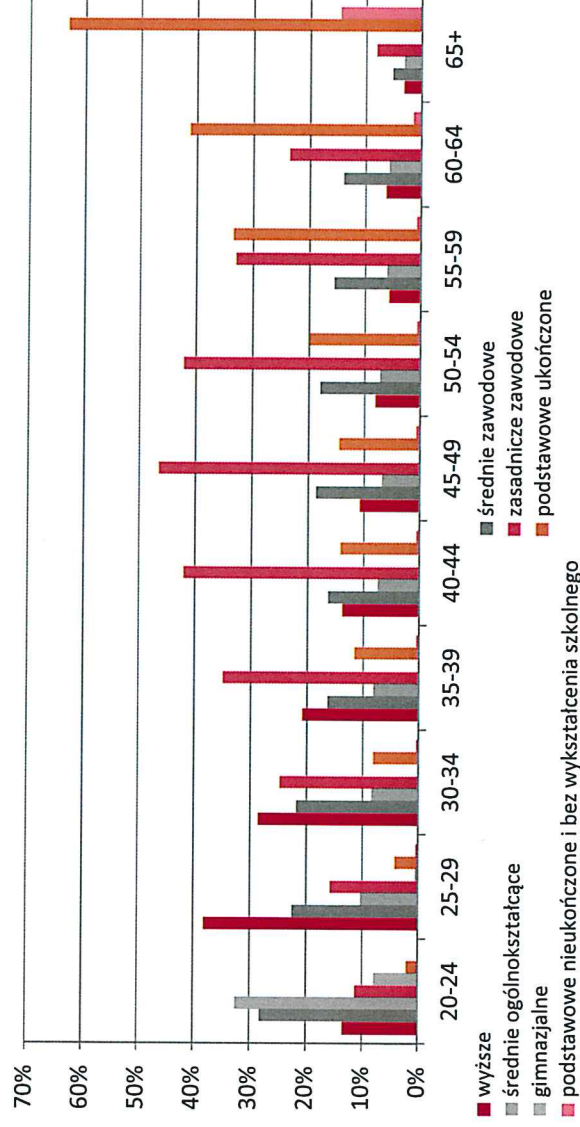
Rysunek 8. Struktura ludności według poziomu wykształcenia (2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Narodowy Spis Powszechny 2011).

Na poniższym wykresie przedstawiono poziom wykształcenia ludności w poszczególnych grupach wiekowych. W ostatnich latach wzrosła liczba osób kończących szkoły wyższe (duży udział tych osób w grupach wiekowych 25-39 lat). Wśród osób wchodzących na rynek pracy 15 lat temu i wcześniej przeważa wykształcenie zasadnicze zawodowe (grupy wiekowe 35-54 lata). Najstarsi mieszkańcy najczęściej ukończyli szkołę podstawową.

Rysunek 9. Poziom wykształcenia mieszkańców powiatu kieleckiego w poszczególnych grupach wiekowych (2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Narodowy Spis Powszechny 2011).

1.2.3. POMOC SPOŁECZNA

Zadania gminy (własne i zlecone) w zakresie pomocy społecznej realizuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. W 2013 roku świadczenia pomocy społecznej przyznano 1263 osobom. Od 2010 roku wzrosła zarówno liczba osób, którym przyznano świadczenia (z 1141) jak i łączna kwota świadczeń (z 1 116 625 do 1 354 712 zł). Łącznie ze świadczeń korzysta 691 rodzin, w których jest 2455 osób. Z zasiłków stałych korzystały 92 osoby, z zasiłków okresowych 100 osób, w tym 74 z powodu bezrobocia, a 23 z powodu niepełnosprawności. 7 osób otrzymuje wsparcie w postaci schronienia, a 626 osób (głównie dzieci) objęte jest programem dożywiania. W 2013 roku gmina ponosiła odpłatność za pobyt 12 osób w domu pomocy społecznej poza terenem gminy. Spośród 1263 osób, którym przyznano świadczenie 633 osoby otrzymały pomoc pieniężną, 714 niepieniężną.

Głównym powodem trudnej sytuacji życiowej osób objętych pomocą jest bezrobocie (356 rodzin), niepełnosprawność (163), ubóstwo (144) i długotrwała lub ciężka choroba (115).

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Górnicy realizuje szereg działań mających na celu poprawę sytuacji socjalno-bytowej podopiecznych Ośrodka m.in. poprzez realizację lub współudział następujących projektów:

- Aktywizacja społeczno-zawodowa osób bezrobotnych na terenie gminy Górno: program realizowany od 2008 roku w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Głównym celem projektu jest aktywizacja osób bezrobotnych. Uczestnicy projektu (20 osób) uczestniczyli w wybranych przez siebie kursach zawodowych, w cyklu indywidualnych i grupowych spotkań doradczych z psychologiem i doradcą zawodowym. Zostali również objęci indywidualnymi kontraktami socjalnymi. Na realizację projektu w 2013 roku, GOPS pozyskał środki finansowe z Europejskiego Funduszu Społecznego w wysokości ponad 260 tys. złotych.

- Prace społecznie użyteczne: od 2012 roku GOPS w porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy w Kielcach koordynuje organizację prac społecznie użytecznych. Celem programu jest aktywizacja osób długotrwale bezrobotnych. W programie uczestniczyło 10 osób w 2012 roku i 10 osób w 2013 roku. Przy stawkach godzinowych 7,30 złotych (7,70 zł od czerwca 2012 roku i 8,00 zł od czerwca 2013 roku), Starosta Kielecki refunduje 60% kwoty świadczenia. Pozostałe 40% stanowi wkład własny gminy. Osoby objęte programem nie tracą statusu osoby bezrobotnej, a wykonywana praca pomaga im w procesie włączenia społecznego.
- Animacja pracy: celem projektu realizowanego przez Powiatowy Urząd Pracy w Kielcach jest podniesienie poziomu aktywności zawodowej i społecznej osób dotkniętych bezrobociem rodzinnym. W 2013 roku 18 uczestników projektu rozpoczęło szkolenia zawodowe, po ukończeniu których większość z nich będzie miała możliwość odbycia stażu z gwarancją zatrudnienia.
- Resortowy program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na rok 2013: gmina Górnó pozyskała środki finansowe w ramach tego programu (ponad 14 tys. złotych przy 5451 zł wkładu własnego), którego celem jest wsparcie rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz podjęcie działań umożliwiających zatrzymanie w rodzinie dzieci zagrożonych umieszczeniem w pieczy zastępczej lub powrót do rodziny dzieci umieszczonych wcześniej w pieczy zastępczej.

W Woli Jachowej działa Środowiskowy Dom Samopomocy, który jest samodzielną jednostką organizacyjną i również wykonuje wybrane zadania gminy w zakresie pomocy społecznej. Jest placówką pobytu dziennego przeznaczoną dla 25 osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie.

W gminie działa Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, a pracę różnych instytucji przeciwdziałających przemocy społecznej koordynuje Zespół Interdyscyplinarnej powołany w 2011 roku, zrzeszający przedstawicieli Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Kielcach, Policji, Gminnego Ośrodka Zdrowia, Samorządowego Zespołu Obsługi Szkół oraz specjalistę terapii uzależnień. Skalę problemu patologii związanych z alkoholizmem i przemocą w rodzinie odzwierciedla liczba interwencji domowych utrzymująca się w ostatnich latach na poziomie około 120-150 rocznie. Liczba zatrzymywanych nietrzeźwych użytkowników dróg to około 50 każdego roku. Maleje natomiast liczba wyryków chuliugańskich i wykroczeń wobec ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (87 wniosków do Sądu Grodzkiego w 2011 roku i 23 w 2013 roku). Co roku na leczenie odwykowe kierowane jest 50-70 osób (głównie na podstawie wniosku złożonego przez najbliższą rodzinę), a do terapeuty zgłasza się ponad 200 osób uzależnionych i współuzależnionych (członkowie rodzin).

Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przygotowuje co roku „Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii”, w którym dokonuje analizy problemowej oraz wyznacza cele i działania na kolejny rok. W 2013 roku przeprowadzono badanie wśród mieszkańców gminy Górnó, na podstawie którego określono zasięg problemów społecznych związanych z uzależnieniami i przemocą w rodzinie. Wyniki ankiety są alarmujące: rośnie spożycie alkoholu wśród młodzieży a wśród dorosłych pozostaje na wysokim poziomie, co trzeci ankietowany uczeń był świadkiem przykrew sytuacji w życiu rodzinnym spowodowanej przez picie alkoholu. Narkomania pozostaje na terenie gminy zjawiskiem

marginalnym, jednak co szósty uczeń klasy III gimnazjum miał kiedykolwiek kontakt z jakimiś środkami odurzającymi.

W związku z rosnącymi problemami alkoholizmu i przemocy społecznej, Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych podejmuje liczne akcje: w 2013 roku w projekcie profilaktycznym udział wzięło około 100 mieszkańców. Projekt „My wobec przemocy” został nagrodzony w programie osłonowym „Wsparcie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemów Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie” przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. W Urzędzie Gminy funkcjonuje też Punkt Konsultacyjny, w którym raz w tygodniu dyżur pełnią terapeuta ds. uzależnień i psycholog. Specjaliści ci udzielają bezpłatnych porad osobom zgłaszającym się z problemami uzależnień i współuzależnień, przemocy fizycznej i psychicznej, wychowawczymi z dziećmi i młodzieżą, natury emocjonalnej. Działalność profilaktyczna i terapeutyczna finansowana jest środkami pochodzącymi z tytułu opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych, a roczny budżet w ostatnich trzech latach wynosił 160-165 tysięcy złotych.

1.2.4. UCZESTNICTWO W KULTURZE

Mieszkańcy gminy chętnie uczestniczą i włączają się w organizację wydarzeń kulturalnych. Szczególny wkład w życie kulturalne gminy mają, oprócz gminnych instytucji kultury (Gminny Ośrodek Kultury i Gminna Biblioteka Publiczna wraz z filiami), zorganizowane zespoły i Kofa Gospodyń Wiejskich.

Rysunek 10. Zespół Śpiewaczy Górnianecki z Górna

Źródło: Urząd Gminy Górna.

Gminny Ośrodek Kultury (GOK), działający od 2012 roku, organizuje codzienne zajęcia dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych mieszkańców, m.in. zajęcia artystyczne i plastyczne, aerobik czy lekcje angielskiego. W ośrodku znajduje się sala gier (bilard, piłkarzyki itp.) otwarta dla wszystkich mieszkańców. GOK organizuje lub współorganizuje liczne imprezy i wydarzenia cykliczne w sferze

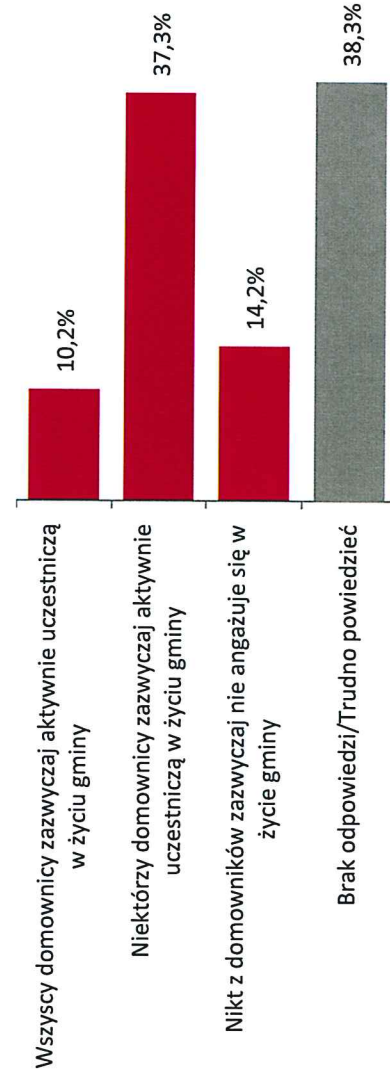

kulturalnej i społecznej, m. in. Dzień Pieroga, kołędowanie w szkołach czy akcję pisania listów do chorych dzieci. W budynku GOK jest Izba Regionalna, w której zbierane i prezentowane są pamiątki przynieszone przez mieszkańców gminy.

Gminna Biblioteka Publiczna w Górnio ma trzy filie: w Radlinie, w Krajnie i w Woli Jachowej. Z bibliotek publicznych korzysta w gminie 14,8% ogółu mieszkańców (średnio w Polsce w gminach wiejskich 12,2%), pod względem liczby czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności gmina Górnio plasuje się na 3 miejscu w powiecie i 22 w województwie.

Poziom uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych i sportowych organizowanych przez gminę badano w ankiecie wśród mieszkańców. Niemal połowa ankietowanych odpowiedziała, że przynajmniej niektórzy domownicy zazwyczaj uczestniczą w tego typu imprezach.

Rysunek 11. Uczestnictwo mieszkańców w życiu kulturalnym gminy (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Wyzwaniem dla gminy może być aktywizacja i integracja nowo osiedlających się mieszkańców gminy, zachęcenie ich do życia się z gminą i uczestnictwa w życiu społeczności gminnej.

1.2.5. KAPITAŁ SPOŁECZNY

Organizacje pozarządowe

Organizacje pozarządowe stanowią potencjał przyczyniający się do budowania społeczeństwa obywatelskiego oraz aktywizacji mieszkańców wokół działań na rzecz realizacji celów rozwoju lokalnego. Wskaźnik liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. ludności w gminie Górnio wyniósł 14 (w 2012 r.), dla porównania w województwie było to 28, a w kraju 30⁵. Organizacje pozarządowe działające w gminie Górnio to:

- Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Górnio;
- Stowarzyszenie Ziemi Świętokrzyskiej – „Warkocz”;
- Stowarzyszenie Rozwoju na rzecz Radlina i Gminy Górnio;
- Stowarzyszenie Działające na rzecz Społeczności Parafii Świętego Jacka w Leszczynach;
- Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju – Nowa Cedzyna;

⁵ Dane za 2012 rok, Bank Danych Lokalnych GUS

- Towarzystwo Przyjaciół Bęczkowa;
- Stowarzyszenie Producentów Truskawek i Ziemniaków „Łysica” w Krajinie;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Górnio, Woli Jachowej i Leszczynach (jednostki są bardzo dobrze wyposażone w sprzęt, są także przygotowane do ratownictwa wodnego i przeciwpowodziowego, 2 pierwsze z nich należą do Krajowego Systemu Ratownictwa Gaśniczego);
- Uczniowski Klub Sportowy "UKS Gimnazjum Górno" w Górnio;
- Uczniowski Klub Sportowy „UKS Górno” przy Szkole Podstawowej w Górnio;
- Uczniowski Klub Sportowy w Krajinie;
- Gminne Zrzeszenie „Ludowe Zespoły Sportowe” w Górnio;
- Fundacja Imienia Gilberta Keitha Chestertona.⁶

Ponadto aktywnie działają Koła Gospodyń Wiejskich (w Krajinie, Leszczynach, Woli Jachowej, Radlinie i Skorzeszycach) oraz zespoły ludowe („Bęczkowanie”, „Górnianecki” oraz „Niwa”). Zespoły ludowe gminy Górno mogą się już pochwalić długą historią - Górnianecki działają od 1982 roku, zaś Bęczkowanie od 2000 roku. Zespół etnograficzny Niwa dba o zachowanie tradycji lokalnych i regionalnych.

Wszystkie wymienione wyżej instytucje pełnią istotną rolę w integracji lokalnej społeczności i przyczyniają się do budowy kapitału społecznego.

Rysunek 12. Zespół Bęczkowanie

Źródło: www.gorno.pl.

Istotnym dla społeczności gminy Górno zjawiskiem jest charakterystyczny dla wielu miast w kraju i na świecie proces suburbanizacji, czyli przenoszenia się mieszkańców miast na ich obrzeża. Z jednej strony suburbanizacja skutkuje dynamicznym rozwojem strefy podmiejskiej, z drugiej zaś może być przyczyną problemów, takich jak niski poziom integracji nowych mieszkańców ze społecznością lokalną.

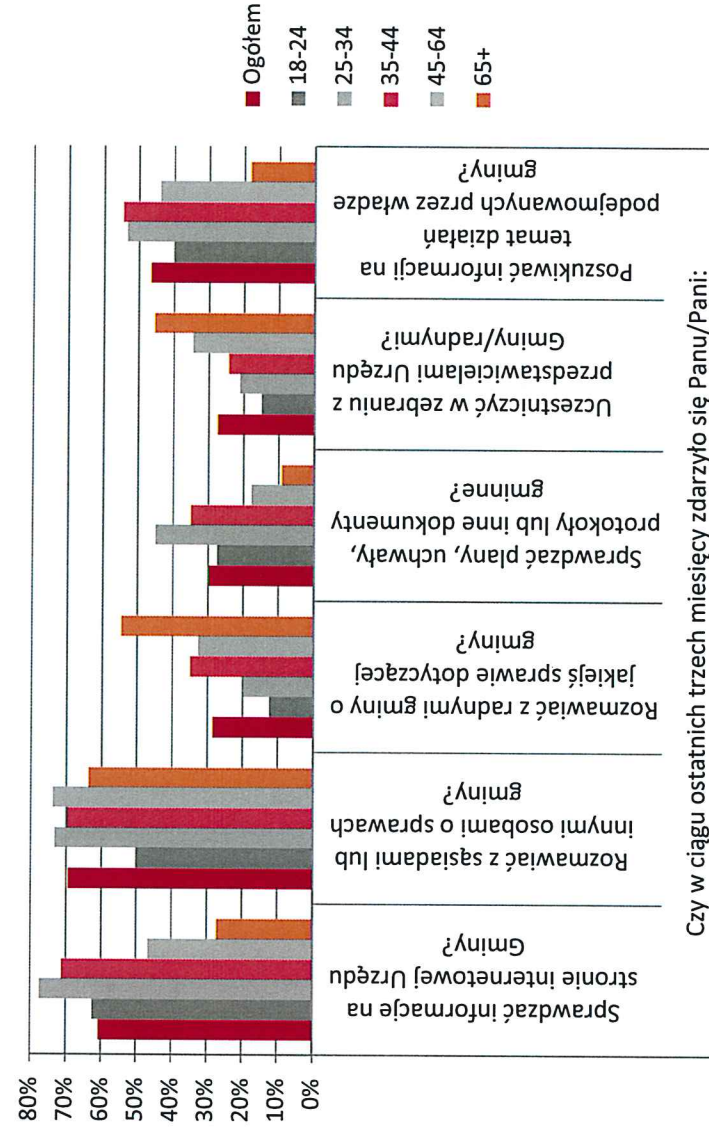
---

⁶ Bazy.ngo.pl

Zainteresowanie i zaangażowanie mieszkańców w życie gminy

W świetle wyników przeprowadzonej ankiety mieszkańcy raczej interesują się sprawami gminy i uczestnicząc w życiu lokalnej społeczności dbają o jej rozwój. Poproszeni o ocenę własnego zainteresowania sprawami gminy respondenci ankiety udziлили przeciętnej odpowiedzi 3,6 (na skali pięciostopniowej 1-5, gdzie 1 to „w ogóle się nie interesuję”, a 5 to „bardzo się interesuję”). Większość ankietowanych mieszkańców w ciągu ostatnich trzech miesięcy sprawdzała informacje na stronie internetowej gminy (61%) i rozmawiała z sąsiadami lub innymi osobami o sprawach gminy (69%). Mniej osób spotyka się z radnymi lub uczestniczy w spotkaniach z przedstawicielami Urzędu Gminy (27-28%) - ta forma zainteresowania rośnie wraz z wiekiem respondentów. Poniższy wykres przedstawia popularność form pozyskiwania informacji o sprawach gminy w poszczególnych grupach wiekowych.

Rysunek 13. Odsetek odpowiedzi pozytywnych na pytanie: czy w ciągu ostatnich trzech miesięcy zdarzyło się Panu/Pani... (2014)

Czy w ciągu ostatnich trzech miesięcy zdarzyło się Panu/Pani:

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Aktywność wyborcza

Aktywność wyborcza mieszkańców również jest miernikiem ich zaangażowania w sprawy dotyczące społeczności. Frekwencja w wyborach parlamentarnych w 2011 roku wyniosła w gminie 44,45%, czyli mniej niż średnio w całej Polsce (48,92%), ale więcej niż w województwie (43,74%) i powiecie (42,9%). Znacząco więcej osób poszło do urn w 2010 roku podczas wyborów samorządowych. W wyborach do rady gminy udział wzięło 63,7% uprawnionych do głosowania. Średnia dla Polski wyniosła w tych wyborach 47,32%. Świadczy to o dużym zainteresowaniu mieszkańców gminy Górno sprawami lokalnymi.

1.3. SFERA GOSPODARCZA

W tym rozdziale opisano sytuację gospodarczą gminy: poziom przedsiębiorczości, strukturę gospodarki, najważniejsze branże, czyli rolnictwo i turystykę oraz sytuację na lokalnym rynku pracy. Czynniki te są ważne, gdyż pociągają dalsze skutki dla sytuacji społecznej w gminie.

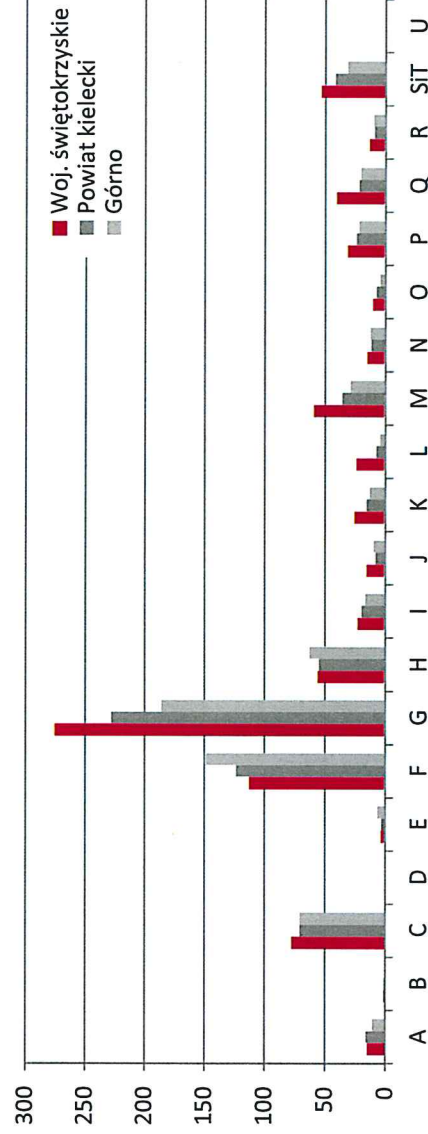
1.3.1. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Liczba podmiotów gospodarczych

Na terenie gminy zarejestrowane są 904 podmioty gospodarcze (dane REGON bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie). W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców daje to 659 podmiotów, czyli niewiele mniej niż średnio w powiecie (704), ale znacznie mniej niż w województwie (848) i kraju (1032). Przedsiębiorczość mierzy się również wskaźnikiem liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym. W gminie wartość wskaźnika to 8,8, w powiecie 9,1 a w województwie 10,5.

Podobnie jak w całym kraju, najwięcej zarejestrowanych przedsiębiorstw prowadzi działalność handlową (hurtową i detaliczną) lub świadczy usługi naprawy pojazdów samochodowych (sekcja G). Na tle województwa i kraju w gminie Górnio szczególnie dużo jest podmiotów branży budowlanej (sekcja F) i logistycznej (sekcja H). Część tych przedsiębiorstw świadczy usługi wydobywania lub transportu licznie występujących na terenie gminy kruszyw naturalnych.

Rysunek 14. Liczba podmiotów gospodarczych (REGON) na 10 tys. mieszkańców (2012)

Objaśnienie symboli: A - rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, B - górnictwo i wydobywanie, C - przetwórstwo przemysłowe, D - wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, E - dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, F - budownictwo, G - handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, H - transport i gospodarka magazynowa, I - działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, J - informacja i komunikacja, K - działalność finansowa i ubezpieczeniowa, L - działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, M - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N - działalność w zakresie usług administracyjnych i działalności wspierającej, O - administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenie społeczne, P - edukacja, Q - opieka zdrowotna i pomoc społeczna, R - działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, S - pozostała działalność usługowa, T - gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, U - organizacje i zespoły eksterytorialne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (REGON).

Działania gminy wspierające przedsiębiorczość

Ze względu na priorytetową rolę aktywności gospodarczej mieszkańców dla sytuacji w gminie, instytucje gminne powinny podejmować i podejmują działania ukierunkowane na pobudzenie mieszkańców do przedsiębiorczości oraz zachęcać inwestorów zewnętrznych do lokowania ich działalności na terenie gminy. Nowe przedsiębiorstwa oznaczają przede wszystkim nowe miejsca pracy dla mieszkańców, ale również większe wpływy do budżetu gminy umożliwiające szerszą realizację zadań własnych gminy.

W chwili obecnej działania gminy w tym zakresie są silnie ograniczone, przede wszystkim finansowo. Gmina nie posiada dużych terenów inwestycyjnych, co utrudnia bezpośrednio przygotowanie terenów mogących zainteresować potencjalnych inwestorów. Na terenie gminy są jednak liczne atrakcyjne prywatne działki pod inwestycje. Gmina może zapewnić odpowiednią infrastrukturę komunalną i energetyczną potencjalnym inwestorom.

Władze gminy zdając sobie sprawę z ważnej roli odgrywanej przez lokalnych przedsiębiorców pozostają z nimi w stałym kontakcie i na bieżąco konsultują z nimi plany rozwojowe gminy. Niejednokrotnie mieszkańcy gminy sami podejmują działania pozwalające im wyjść z sytuacji bezrobocia: w 2013 roku dzięki wsparciu Powiatowego Urzędu Pracy w Kielcach 29 osób rozpoczęło na terenie gminy własną działalność gospodarczą. Mieszkańcy gminy pytani w ankiecie o ocenę możliwości otwarcia własnego biznesu oceniają je poniżej przeciętnej (w skali pięciostopniowej średnia ocena wynosi 2,7). Respondenci wskazywali potrzebę promocji gminy i zainteresowania nią inwestorów tak, by na jej terenie powstał duży zakład pracy.

1.3.2. ROLNICTWO

Jakość gleb

Najlepsze gleby występują w północnej części gminy w rejonie miejscowości Krajno (gleby I i III klasy bonitacyjnej), jednak ze względu na nieuregulowane stosunki wodne są one okresowo lub trwale nadmiernie wilgotne do upraw. Pozostała część gruntów także charakteryzuje się słabymi warunkami glebowymi. Ponad 40% użytków rolnych w gminie odpowiada IV klasie, ok. 35% - V klasie, a ponad 15% to gleby klasy VI i VII.

Liczba gospodarstw rolnych

Według danych pochodzących z Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 roku, na terenie gminy było 1941 gospodarstw rolnych (wszystkie to indywidualne gospodarstwa rolne), w tym 1622 oficjalnie prowadzące działalność rolniczą. W przeliczeniu na tysiąc mieszkańców, daje to wartość wskaźnika 120 gospodarstw/1000 mieszkańców (średnio w powiecie 111, w województwie 92). Wysoka wartość tego wskaźnika ilustruje rolę rolnictwa dla gospodarki i spójności lokalnej.

Ponad dwie trzecie (69%) aktywnych gospodarstw dysponuje powierzchnią użytków rolnych od 1 do 5 ha. 18% gospodarstw ma powierzchnię poniżej 1 ha - część z nich to domy jednorodzinne na gruntach rolnych, których mieszkańcy nie prowadzą faktycznej działalności rolniczej. Gospodarstw powyżej 10 ha jest w gminie kilka-kilkanaście.

Typy upraw i hodowli

Według danych GUS (Powszechny Spis Rolny 2010) w 58% gospodarstw uprawia się zboża (średnio w kraju 57%), w 43% ziemniaki (średnio w kraju 33%). Ważną rolę odgrywa uprawa truskawek.

Rysunek 15. Sezon truskawkowy w Krajnie

Źródło: Urząd Gminy Górno.

Bydło jest hodowane niemal w co trzecim gospodarstwie (31%, średnia krajowa 23%), podobnie drób (30%, średnia krajowa 35%). Świadczyć może to o braku specjalizacji w rolnictwie. Przeciętna liczba zwierząt gospodarskich (w gospodarstwach hodujących dany gatunek) w odniesieniu do przeciętnej w kraju (w nawiasie) daje obraz skali produkcji zwierzęcej w gospodarstwach na terenie gminy: bydło - 4 (11), trzoda chlewna - 8 (38), konie - 2 (3), drób 64 (224). Produkcja odbywa się więc na niewielką skalę.

Wyzwania rozwojowe rolnictwa

Obecnie problemem dla miejscowych rolników jest brak bliskiego rynku zbytu dla produktów. Szansą dla rozwoju gminy jest powstanie średniej wielkości bazy przetwórczej produktów rolnych. Zakład taki nie tylko stanowiłby miejsce zbytu produktów okolicznych rolników, ale również zapewniłby miejsca pracy dla mieszkańców gminy. W gminie są atrakcyjne tereny prywatne pod inwestycję tego typu. Gmina powinna kontynuować działania mające na celu podniesienie atrakcyjności dostępnych terenów inwestycyjnych (np. ulgi dla inwestorów, zapewnienie infrastruktury technicznej) i szeroko promować gminę w tym zakresie.

Potencjał rozwojowy niesie ze sobą rosnące zainteresowanie odnawialnym źródłami energii (OZE). Zgodnie ze strategią Europa 2020, głównym dokumentem strategicznym Unii Europejskiej, udział odnawialnych źródeł energii w całkowitym zużyciu energii powinien osiągnąć 20% w całej UE, a 15%

w Polsce. W ślad za strategią kierowane będą środki unijne - kwota alokacji środków unijnych na ten cel w perspektywie finansowej 2014-2020 szacowana jest na 73,89 mln EUR dla województwa świętokrzyskiego⁷.

1.3.3. TURYSTYKA

Ze względu na swoje usytuowanie geograficzne (bliskość Gór Świętokrzyskich, do Kielc oraz szlaków komunikacyjnych o znaczeniu krajowym), gmina Górno ma stosunkowo duży potencjał w zakresie turystyki, szczególnie weekendowej. Ankietowani mieszkańcy gminy wskazują najczęściej turystykę i agroturystykę jako największy potencjał gminy, który powinien być rozwijany.

W zimie gmina Górno przyciąga turystów trasami i wyciągiem narciarskim w Krajnie. Oferta zimowa obejmuje wyciąg narciarski, wypożyczalnie sprzętu i zaplecze gastronomiczne. W tym samym miejscu w sezonie letnim dostępny jest park rozrywki (park miniatur, kino 6D, park linowy, paintball, wypożyczalnia quadów). Atrakcją turystyczną jest również zalew Cedzyna o powierzchni około 65 ha. Mieszkańcy i przyjezdni mogą tu wypoczywać, pływać, żeglować i wędkować. Ponadto gmina znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie Świętej katarzyny, skąd prowadzi szlak na łysicę i dalej do klasztoru na Świętym Krzyżu.

Rysunek 16. Zalew Cedzyna

Źródło: Urząd gminy Górno.

⁷ Wiśniewski G. (red.) i inni, „Określenie potencjału energetycznego regionów Polski w zakresie odnawialnych źródeł energii - wniosek dla Regionalnych Programów Operacyjnych na okres programowania 2014-2020”, Instytut Energii Odnawialnej, Warszawa, grudzień 2011 oraz: prezentacja pod tym samym tytułem ze spotkania Dyrektorów Instytucji Zarządzających RPO w Białobrzegach, 12.07.2012.

Według danych z bazy REGON podmiotów, których główną działalnością jest świadczenie usług związanych z zakwaterowaniem i gastronomią jest na terenie gminy tylko 23. Jednak w ostatnich latach wielu rolników rozpoczęło działalność agroturystyczną. Oprócz kwater prywatnych, bazę noclegową stanowią trzy hotele, motel, pensjonat. W Skorzeszycach znajduje się ponadto Dom Rekreacyjny (prowadzony przez siostry Jadwiżanki). Wraz z rosnącym popytem na usługi turystyczne rozwija się również oferta i baza turystyczna w gminie.

1.3.4. RYNEK PRACY

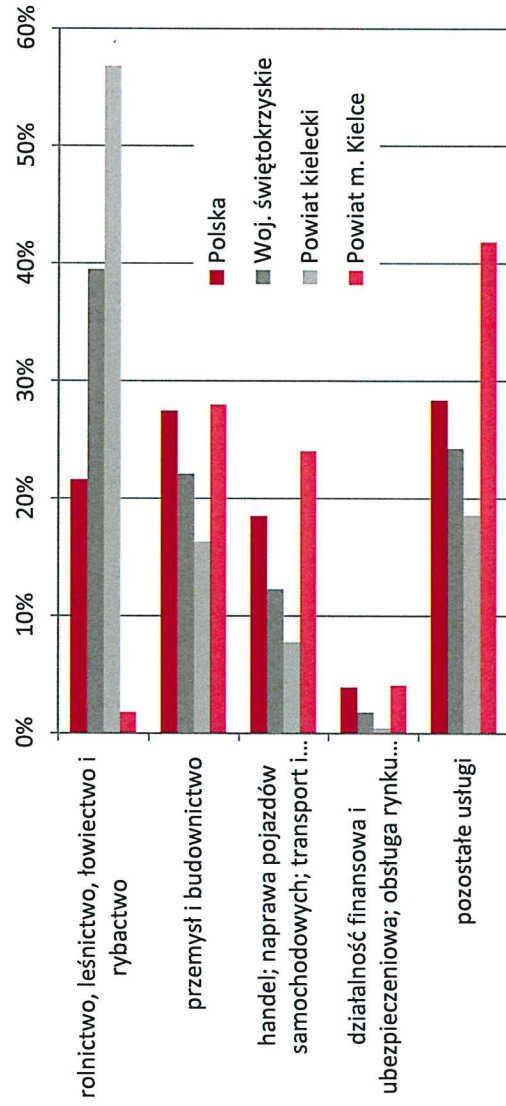
Sytuacja na rynku pracy (struktura zatrudnienia i bezrobocia) ma daleko idące konsekwencje nie tylko gospodarcze, ale też społeczne dla gminy i jej mieszkańców.

Struktura zatrudnienia

Lokalny rynek pracy odzwierciedla strukturę gospodarczą gminy: mieszkańcy pracujący na terenie gminy zajmują się przede wszystkim rolnictwem i usługami. Ze względu na niewielką odległość gminy do Kielc, duża część mieszkańców dojeżdża do pracy w Kielcach. Z tego powodu na poniższym wykresie przedstawiono również strukturę zatrudnienia w mieście Kielce. Stosunkowo dużo osób zatrudnionych jest w branży wydobywczej (kopalnie kruszyw i piasków) oraz transportowej. Praca w rolnictwie (np. przy zbiorach truskawek) w dużej mierze ma charakter sezonowy, niestety często nie jest rejestrowana (tzw. praca na czarno).

Najdokładniejsze dane dotyczące struktury lokalnego rynku pracy pochodzą z Głównego Urzędu Statystycznego i dostępne są dla powiatów. Na wykresie widać dominującą rolę rolnictwa w powiecie kieleckim (przede wszystkim ze względu na liczne indywidualne gospodarstwa rolne).

Rysunek 17. Struktura rynku pracy według liczby zatrudnionych (2012)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych).

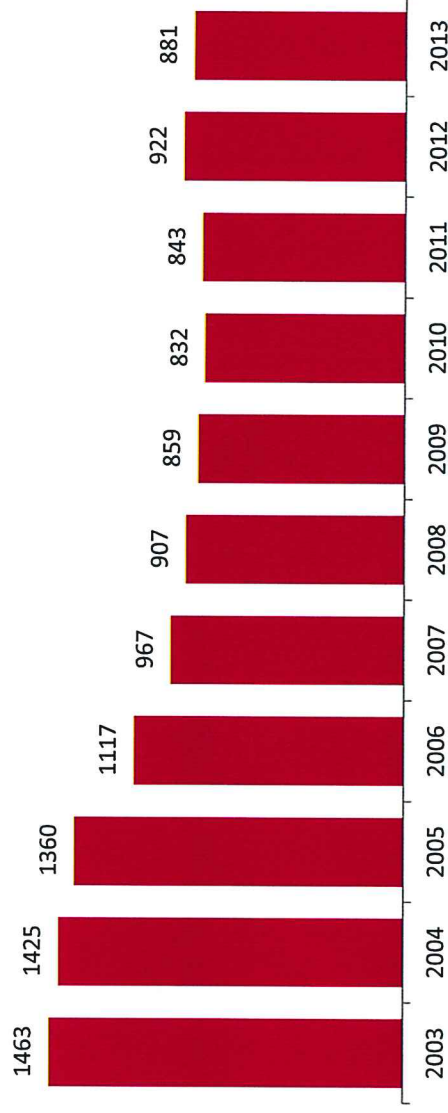
Poziom bezrobocie

Powiat kielecki charakteryzuje się bardzo wysoką stopą bezrobocia rejestrowanego: w 2012 roku wynosiła 19,7% (w kraju 13,4%). Również w gminie Górno sytuacja na rynku pracy jest niekorzystna.

Charakteryzuje się on silną sezonowością, a na koniec lutego 2014 roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych osiągnęła poziom 1000 osób. Porównując liczbę zarejestrowanych bezrobotnych na koniec roku widać dużą poprawę w stosunku do sytuacji sprzed 10 lat: w latach 2004-2013 liczba bezrobotnych spadła z 1425 do 881, czyli o 38%. Gmina Górno jest jedną z trzech gmin powiatu kieleckiego, które odnotowały spadek liczby bezrobotnych w ostatnim roku. Spadek ten cieszy tym bardziej, że odbył się przy wzroście liczby mieszkańców gminy. W przeważającej części zatrudnienie znalazły kobiety.

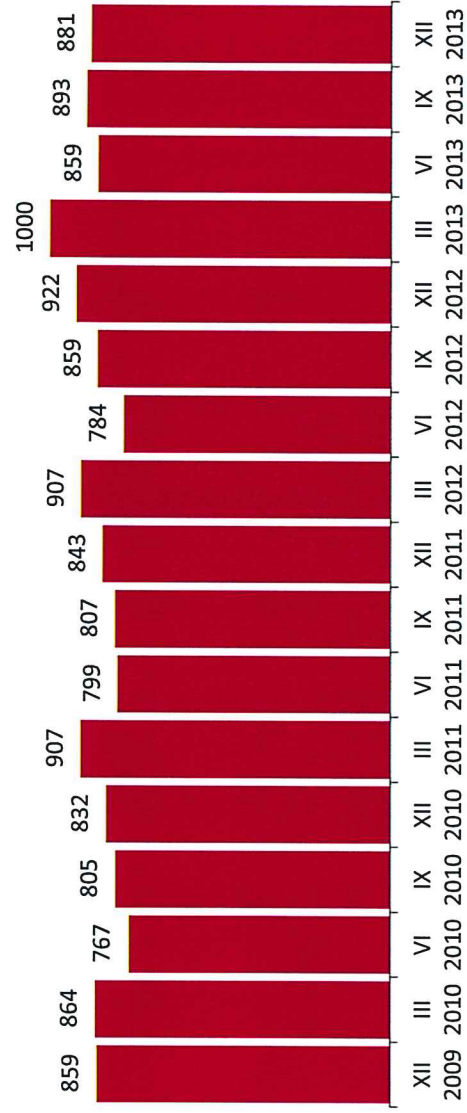
Rysunek 18. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Górno na koniec roku, w latach 2003-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych) i Powiatowego Urzędu Pracy w Kielcach.

Poniższy wykres liczby zarejestrowanych bezrobotnych na koniec kwartału ilustruje zjawisko sezonowości lokalnego rynku pracy.

Rysunek 19. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Górno (XII 2009 - XII 2013)

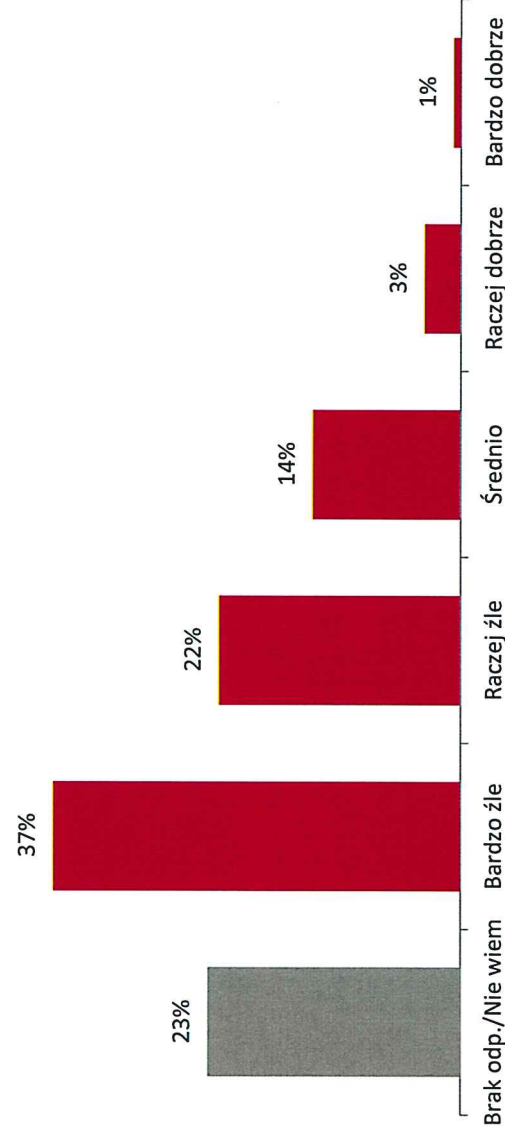
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Kielcach.

Duże zaniepokojenie może budzić udział osób długotrwale bezrobotnych w łącznej liczbie zarejestrowanych: co trzeci bezrobotny pozostaje bez pracy powyżej 12 miesięcy. Takie osoby są szczególnie zagrożone wykluczeniem społecznym i dalszymi problemami z tym związanymi. We współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy, Urząd Gminy przeciwdziała bezrobociu długotrwalemu i pokoleniowemu uczestnicząc w projekcie „Animacja pracy” i organizując prace społecznie użyteczne.

W Urzędzie Gminy Górnio działa Punkt Obsługi Interesantów, oferujący wsparcie również osobom bezrobotnym poprzez udostępnianie komputera, sprzętu biurowego oraz Internetu w celu poszukiwania informacji o ofertach pracy.

O ocenę dostępności miejsc pracy spytano w ankiecie mieszkańców gminy. W skali pięciostopniowej średnia ocena wyniosła 1,8. Ponad jedna trzecia mieszkańców ocenia sytuację na rynku pracy bardzo źle. Łącznie sześciu na dziesięciu mieszkańców udzieliło negatywnej oceny. Trochę lepiej oceniają tę sferę przedsiębiorcy. Średnia ocena w ich grupie wyniosła 2,1.

Rysunek 20. Ocena dostępności miejsc pracy w gminie Górnio (2014)

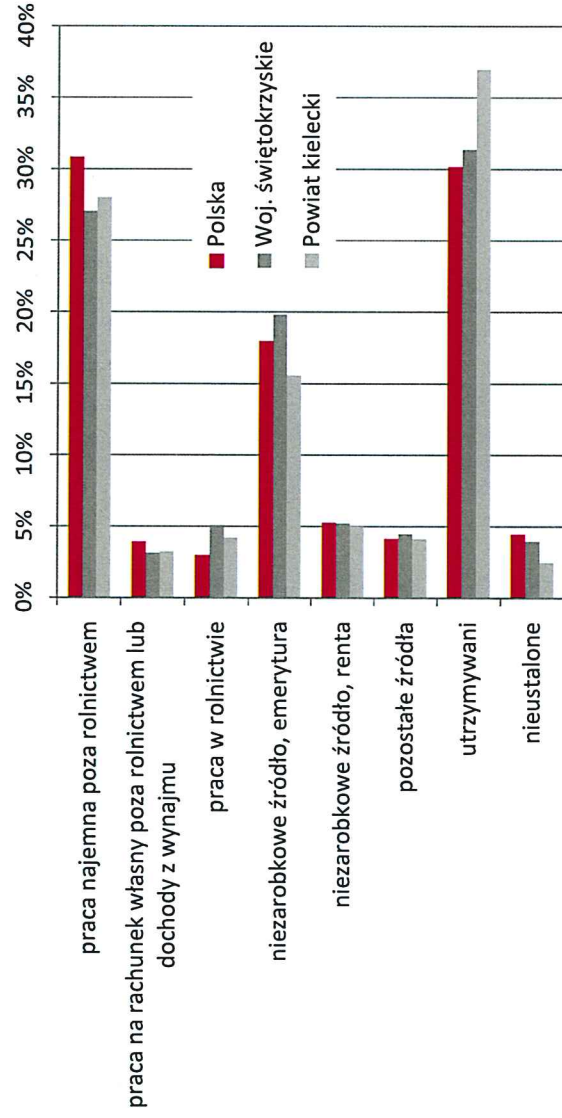
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Źródła utrzymania

Najbardziej aktualne dane o źródłach utrzymania Polaków pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku. Dane te dostępne są dla powiatów.

Jak widać na poniższym wykresie, w powiecie kieleckim najliczniejszą grupę (37% ogółu) stanowią osoby będące na czymś utrzymaniu (większość z nich to dzieci i młodzież, również uwzględniona w spisie). Wśród osób pracujących, największą grupę stanowią osoby utrzymujące się z pracy najemnej poza rolnictwem (28%). Co piąty mieszkaniec powiatu kieleckiego utrzymuje się zaś z emerytury lub renty. Własna działalność gospodarcza jest źródłem utrzymania dla 3% mieszkańców, zaś praca w rolnictwie dla 4%.

Rysunek 21. Główne źródła utrzymania Polaków (2011)

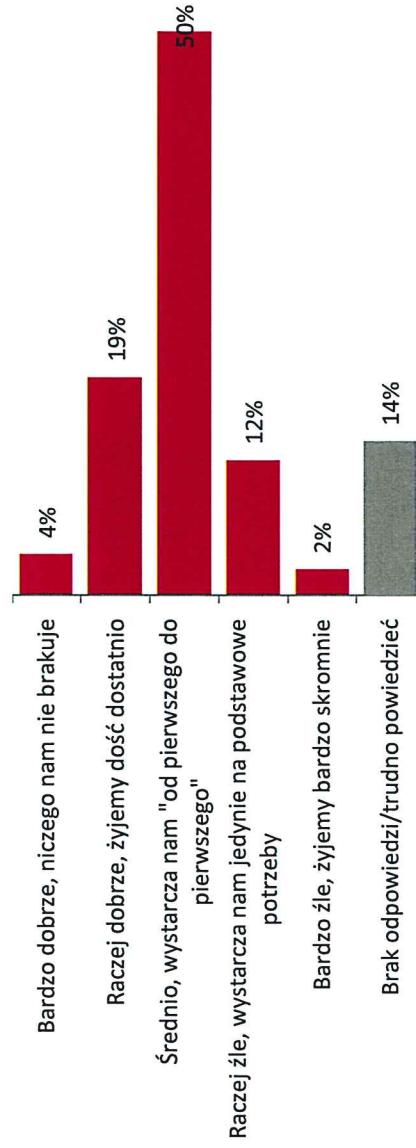
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Narodowy Spis Powszechny 2011).

Dochody gospodarstw domowych

Przeciętne wynagrodzenie brutto w powiecie kieleckim⁸ wynosiło w 2012 roku 2914 zł (77,8% średniej krajowej), czyli mniej niż przeciętnie w województwie (86,8% średniej krajowej). Należy podkreślić, że dane GUS o wysokości przeciętnego wynagrodzenia obejmują wyłącznie firmy zatrudniające 10 i więcej pracowników, których na terenie gminy Górnó jest stosunkowo niewiele. Można szacować, że ogółem zarobki mieszkańców gminy są przeciętnie niższe od tego poziomu.

Pytani o ocenę własnej sytuacji materialnej, połowa mieszkańców wskazała odpowiedź „Wystarcza nam od pierwszego do pierwszego”. 23% ocenia sytuację materialną jako bardzo dobrą lub raczej dobrą. Niezadowolonych jest znacznie mniej (14%). Tyle samo osób nie wypowiedziało się.

Rysunek 22. Ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych ankietowanych mieszkańców (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

⁸ Dane GUS niedostępne dla gmin.

1.3.5. GŁÓWNI PRACODAWCY

Największymi zakładami pracy pod względem liczby zatrudnionych osób są jednostki organizacyjne Gminy: Urząd Gminy i placówki szkolne. Branżą, w której zatrudnienie znajduje wiele osób jest działalność wydobywcza i transportowa materiałów budowlanych, m. in.: Kopalnia „Józefka” Sp. z o.o. (kruszywa drogowe, kruszywa budowlane, nawozy mineralne wapieniowo-magnezowo-węglowe), kopalnia piasków w Bęczkowie (Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Geomex Sp. z o.o. - zarejestrowane w Kielcach), Wytwórnia Mas Bitumicznych w Górnio i liczne przedsiębiorstwa transportowe zatrudniające od kilku do kilkunastu kierowców. Duże zatrudnienie kreuje w sezonie zimowym wyciąg i stok narciarski Sabat w Krajnie, a w sezonie letnim park rozrywki w tym samym miejscu. Branża turystyczna generuje również miejsca pracy przy obsłudze bazy noclegowej i gastronomicznej - największe miejsca zatrudnienia to hotele zlokalizowane w Cedzynie.

Choć każda nowa firma i uruchamiana przez mieszkańców działalność gospodarza ma znaczenie, to przy niemal tysiącu osób bezrobotnych (dane na koniec 2012 roku) ważne jest pozyskanie dużego inwestora, który uruchomiłby w gminie duży zakład produkcyjny. Ze względu na duży udział rolnictwa w lokalnej i ponadlokalnej gospodarce branżą o największym potencjale jest przetwórstwo spożywcze. Atutem gminy Górnio jest również bardzo dobre usytuowanie geograficzne i skomunikowanie z krajowymi szlakami transportowymi.

Rysunek 23. Wyciąg narciarski Sabat w Krajnie

Źródło: Urząd gminy Górnio.

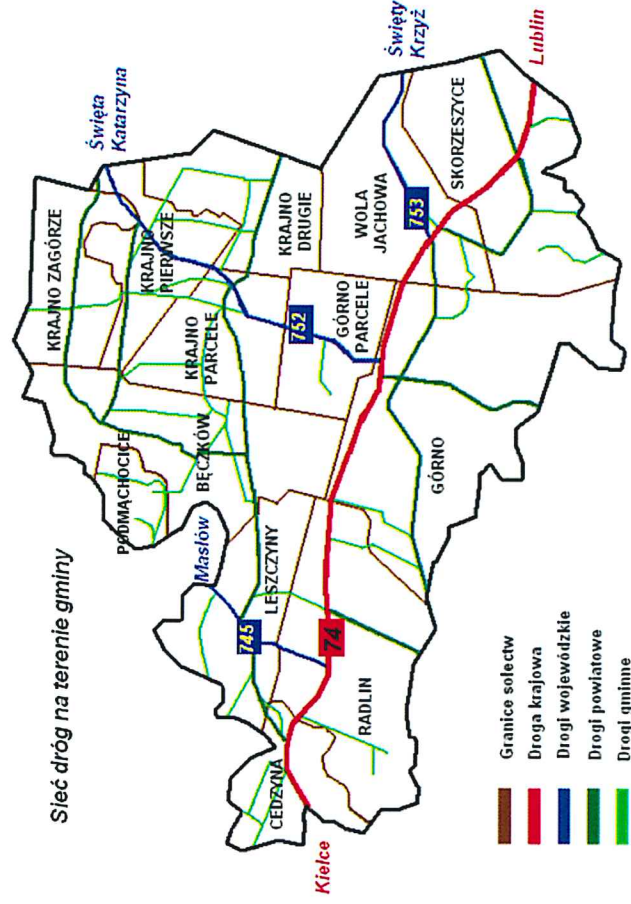
1.4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Infrastruktura techniczna jest elementem koniecznym do istnienia i prawidłowego funkcjonowania całego społeczeństwa i znacząco wpływa na komfort życia mieszkańców. Jest także jednym z podstawowych czynników wpływających na atrakcyjność inwestycyjną gminy. Infrastruktura techniczna obejmuje urządzenia i instytucje z dziedziny komunikacji, energetyki, gospodarki wodnej oraz ochrony środowiska.

1.4.1. KOMUNIKACJA

Gmina Górno znajduje się w Kieleckim Obszarze Metropolitarnym co powoduje, że jest dobrze połączona z głównymi szlakami komunikacyjnymi. Przez gminę przebiega droga krajowa nr 74 (Sulejów-Żarnów-Ruda Maleniecka-Kielce-Łągów-Opatów-Annopol-Kraśnik-Janów Lubelski-Frampol-Gorajec-Szczepieszyn-Zamość-Hrubieszów-Zosin-granica państwa). Od tej drogi odchodzą ponadto na północ drogi wojewódzkie nr 752 (Górno-Bodzentyn-Rzepin Pierwszy), 753 (Wola Jachowa-Nowa Słupia) oraz 745 (Dąbrowa-Masłów-Radlin). W planach Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad jest budowa na terenie gminy trasy ekspresowej sS74. W dużym stopniu trasa ta będzie się pokrywać z korytarzem obecnej drogi krajowej. Na terenie gminy Górno planowane są dwa węzły komunikacyjne – w pobliżu miejscowości Radlin oraz Wola Jachowa.

Rysunek 24. Sieć komunikacyjna na terenie gminy Górno

Źródło: Urząd gminy Górno.

Pozostałą sieć komunikacyjną tworzą drogi powiatowe i gminne. Stan dróg na terenie gminy jest zadowalający, jednak w kilku miejscowościach wymaga napraw i remontów. Na stan infrastruktury drogowej uwagę zwracają przede wszystkim mieszkańcy Bęczkowa, Górna (Osiedla), Krajna Zagórza i Krajna Parceli. Najczęściej zgłaszanym przez mieszkańców problemem jest jednak brak chodników, który szczególnie daje się we znaki przy drogach powiatowych w Krajinie Drugim oraz Skorzeszycach,

gdzie średnia ocena jakości/stanu dróg dla pieszych/ chodników została oceniona na poziomie 1,8 przy średniej ocenie 2,8. Brak chodników (oraz oświetlenia przy drogach) w wielu miejscowościach niekorzystnie wpływa na bezpieczeństwo, w tym także dzieci chodzących do szkoły. Średnio bezpieczeństwo na drogach na terenie gminy oceniane jest przez mieszkańców raczej źle (średnia ocena 2,8).

Stosunkowo dobrze rozbudowany jest także transport zbiorowy, w szczególności połączenia z Kielcami. Do kilku sołectw kursują autobusy czterech linii komunikacji miejskiej. Ponadto przez gminę jeżdżą autobusy PKS oraz prywatnych przewoźników BUS. Brakuje połączeń pomiędzy poszczególnymi miejscowościami gminy, co utrudnia mieszkańcom m.in. dojazd do urzędu gminy, Ośrodka Zdrowia oraz uczestnictwo w zajęciach organizowanych przez Instytucje Kultury. Mieszkańcy zwracają także uwagę na niedostateczną ilość kursów do Kielc wieczorami oraz w weekendy. Ogółem dostępność transportu zbiorowego oceniona została w ankietach dość dobrze (średnia ocena 3,6) - najlepiej przez mieszkańców Cedziny, Woli Jachowej, Górna i Skorzeszyc, najslabiej natomiast przez respondentów z Krajna Zagórza, Krajna Drugiego i Leszczyń. Jakość transportu zbiorowego nie budzi większych zastrzeżeń. Średnio z komunikacji zbiorowej korzysta 40% mieszkańców, z czego 90% z nich przynajmniej raz w tygodniu. Autobusy i busy są drugim co do popularności, po własnym samochodzie, środkiem transportu.

Ze względu na dużą liczbę osób poruszających się na rowerach potrzeba w gminie większej ilości ścieżek i tras rowerowych. Jest to często poruszana kwestia w ankietach, w których dostępność tras rowerowych oceniono średnio na poziomie 2,3. Jako najczęściej stosowany środek transportu rower zadeklarowało prawie 8% mieszkańców gminy, w tym ponad 21% respondentów z miejscowości Krajno-Parcele.

Rysunek 25. Krajobraz w gminie Górno

Źródło: Urząd gminy Górno.

1.4.2. OCHRONA ŚRODOWISKA

Gmina Górnio jest w pełni zwodociągowana. Na jej terenie znajdują się trzy wodociągi – w Krajinie (dostarczający wodę miejscowościom Krajno, Bęczków i Podmąchocice), Górnio (zaopatrujący Górnio, Wolę Jachową i Skorzeszyce, a także w pewnym stopniu gminy Bodzentyn i Bieliny) oraz w Cedzynie (zasilający Cedzynę, Leszczyny i Radlin oraz częściowo Kielce i gminę Masłów). W Krajinie budowana jest nowa studnia, której celem jest rozwiązanie problemu obniżającego się poziomu wód gruntowych. Problem dostępu do wody potęguje brak zbiorników retencyjnych wydłużających obieg wody. Część mieszkańców negatywnie ocenia wodę wodociągową ze względu na dużą ilość kamienia i wysoką twardość wody (Wola Jachowa i Górnio), stan wód wodociągowych docierających do mieszkańców nie budzi jednak zastrzeżeń pod względem fizykochemicznym i mikrobiologicznym⁹. Do wodociągu (o łącznej długości 118,5km) podłączonych jest 93% budynków mieszkalnych na terenie gminy¹⁰, pozostali mieszkańcy w wodę zaopatrują się ze studni kopanych. Dla porównania w gminach wiejskich w Polsce na koniec 2012 roku udział mieszkańców z dostępem do sieci wodociągowej wyniósł 76%.

Do kanalizacji na koniec 2013 roku dostęp mieli mieszkańcy 5 sołectw znajdujących się w północnej części gminy. Do zbiorczej sieci podłączonych było 37% budynków mieszkalnych. Gminna oczyszczalnia ścieków znajduje się w Cedzynie.

Rysunek 26. Nowoczesna oczyszczalnia ścieków w Cedzynie

Źródło: Urząd gminy Górnio.

⁹ Zgodnie z oceną obszarową jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi dotycząca gminy Górnio za rok 2013

¹⁰ Dane pochodzą ze sprawozdania RRW na koniec 2013 roku.

Chwilowo rozbudowa kanalizacji w gminie jest niemożliwa ze względu na brak oczyszczalni, do której można by odprowadzać ścieki. W związku z tym, we współpracy z sąsiednimi gminami Bieliny oraz Daleszyce planowana jest budowa drugiej oczyszczalni w Skorzeszycach. Ze względu na dużą gęstość zaludnienia na terenie gminy rozbudowa przydomowych oczyszczalni ścieków na większą skalę nie ma racji bytu. Aby jak najszybciej przystąpić do realizacji niezbędnych inwestycji władze gminy mają przygotowane propozycje projektów do realizacji w ramach programów operacyjnych w perspektywie 2014-2020, które obejmują właśnie m.in. uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej. Kanalizacja, a w zasadzie jej brak, jest najczęściej zgłaszanym przez mieszkańców problemem. Ponadto część gospodarstw domowych nadal nie deklaruje chęci przyłączenia się do kanalizacji zbiorczej i korzysta z przydomowych zbiorników bezodpływowych (szamb).

Wyzwaniem dla gminy związanym z gospodarką wodno-ściekową jest doprowadzenie mediów na tereny z nową zabudową. Ze względu na nieobjęcie Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przemysłowego całego obszaru gminy nowopowstająca zabudowa znajduje się często poza zasięgiem sieci wodociągowej i kanalizacyjnej co generuje dodatkowe koszty dla gminy.

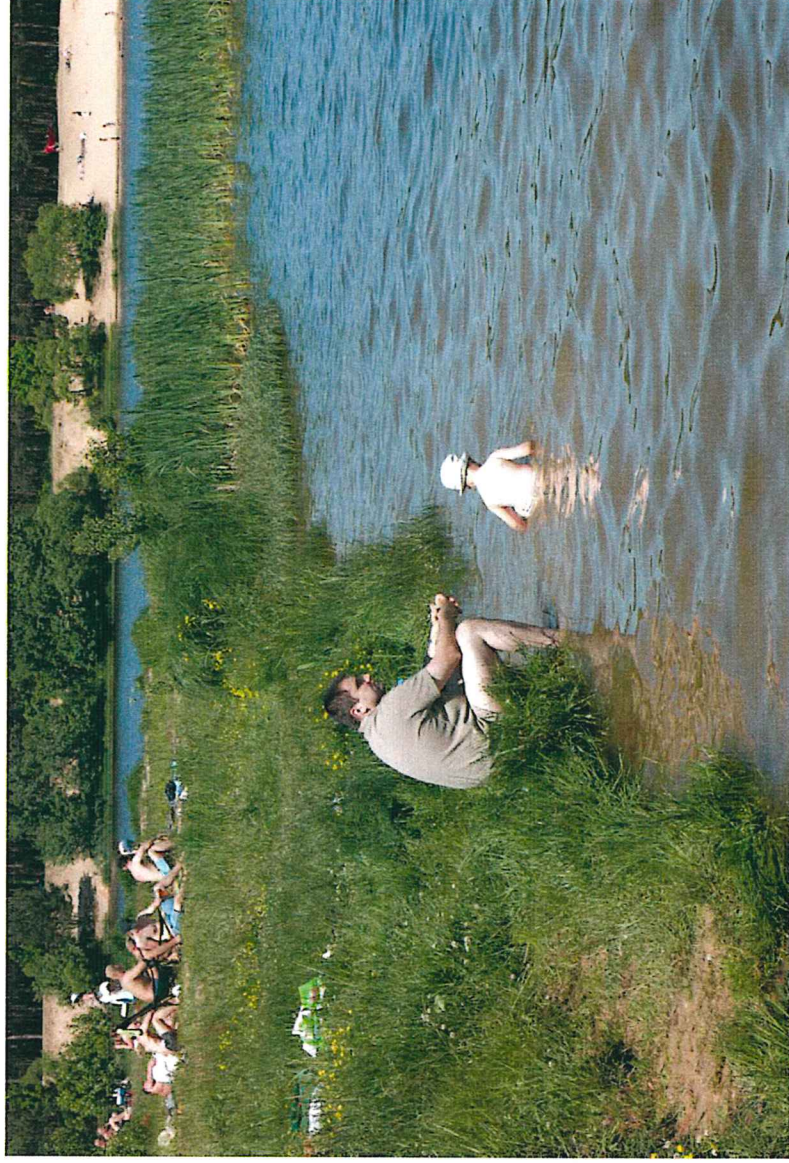
Problemem w gminie Górnio jest stary system melioracyjny z lat 70-tych. Rowy są zamulone co powoduje przelewanie się wody po większych opadach. Na terenie gminy działa Spółka Wodna, która w zamierzeniu miała zajmować się m.in. konserwacją rowów jednak nie ma wystarczającej ilości środków finansowych by utrzymywać w dobrym stanie wszystkie rowy melioracyjne (m.in. przez niską ściągalność składek). Gmina wspiera Spółkę środkami ze swojego budżetu, dotacje te stały się głównym źródłem finansowania Spółki.

Odpady wywożone są na wysypiska śmieci w Promniku w gminie Strawczyn oraz w Przededworzu w gminie Chmielnik. Mimo odbierania przez gminę odpadów (zgodnie z ustawą „śmieciową”) część mieszkańców nadal spala śmieci w piecach centralnego ogrzewania. W kilku ankietach zawarto także sugestię o częstsze odbieranie śmieci (zmieszanych) z posesji, szczególnie w sezonie letnim.

Sporym wyzwaniem jest zagospodarowanie terenów na rzece Lubrzance nad zbiornikiem wodnym Cedzyna – sam zbiornik należy do Świętokrzyskiego Zarządu Gospodarki Wodnej i Melioracji, natomiast działki przy zalewie należą do głównie do właścicieli prywatnych i są bardzo rozdrobnione. Gmina jest w posiadaniu dwóch działek o łącznej powierzchni ponad 3 ha. Zagospodarowanie zalewu pod cele rekreacyjne korzystnie wpłynie nie tylko na atrakcyjność turystyczną gminy, ale także poprawi komfort życia mieszkańców poprzez zapewnienie im miejsc spotkań i rekreacji.

Rysunek 27. Tereny nad zalewem Cedzyna

Źródło: Urząd gminy Górno.

1.4.3. INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA I TELEKOMUNIKACYJNA

Gmina zasilana jest z układu sieci średnich napięć ze stacji transformatorowo-rozdzielczych GPZ 110/15 kV „Kielce - Wschód” i wewnętrznej rozdzielni sieciowej WRS - 15 kV w Daleszycach. Na terenie gminy znajduje się kilkadziesiąt stacji transformatorowych 15/04 kV. Niektóre obiekty prywatne (np. hotele) mają zainstalowane kolektory słoneczne.

W zabudowie zagrodowej na terenie gminy do ogrzewania pomieszczeń mieszkalnych wykorzystywane są najczęściej urządzenia tradycyjne kuchenne i piecowe na paliwo stałe. Ich udział jednak maleje na skutek inwestycji termomodernizacyjnych – kotłownie koksowo-węglowe zamieniane są na np. olejowe. Nowe budownictwo jednorodzinne wyposażone jest na ogół w wewnętrzne instalacje centralnego ogrzewania z własnymi kotłowniami na paliwo stałe.

W gminie nie ma instalacji sieci gazowej.

Infrastruktura telekomunikacyjna w gminie jest wystarczająca. Pod koniec 2013 roku gmina Górno podpisała umowę o dofinansowanie projektu „Zapewnienie dostępu do Internetu dla osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym na terenie gminy Górno”. W ramach projektu bezpłatny Internet (wraz z niezbędnymi urządzeniami i oprogramowaniem) zostanie zapewniony 50 gospodarstw domowym zagrożonych wykluczeniem cyfrowym, a także zespołowi szkół w Woli Jachowej, szkołom podstawowym w Radlinie i Leszczynach oraz Gminnemu Ośrodkowi Kultury. W urzędzie gminy działa ponadto Web-Kiosk – ogólnodostępny punkt z bezpłatnym dostępem do Internetu.

1.5. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Infrastruktura społeczna ma bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców gminy. To wysokiej jakości oświata, opieka zdrowotna i społeczna czy infrastruktura kultury i sportu determinują atrakcyjność gminy dla mieszkańców.

1.5.1. OŚWIATA

Na terenie gminy funkcjonuje sieć szkolna dostosowana do lokalnych potrzeb. W ramach niej działa osiem placówek oświaty: Zespół Szkolno-Przedszkolny w Cedzynie, Zespoły Szkół (szkoła podstawowa i gimnazjum) w Bęczkowie, Górnice, Krajnie i Woli Jachowej oraz Szkoły Podstawowe w Leszczynach, Radlinie i Skorzeszycach. W roku szkolnym 2013/2014 w szkołach podstawowych uczyło się 849 dzieci (najmniej w Leszczynach - 59, najwięcej w Krajnie - 180), zaś w gimnazjach 390 (najmniej w Bęczkowie - 81, najwięcej w Woli Jachowej 115). Liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów uczęszczających do szkół poza obwodem wynosi ponad 200 (w tym większość to gimnazjaliści). Choć w ostatnich 10 latach liczba uczniów spadała, to z monitoringu liczby urodzeń na terenie gminy wynika, że trend ten ulegnie odwróceniu i w najbliższym czasie (co najmniej w perspektywie niniejszej Strategii, tj. do 2020 roku) liczba uczniów w gminnych placówkach oświaty będzie rosła.

Rysunek 28. Zespół szkół w Woli Jachowej

Źródło: Urząd gminy Górnice.

Oświata traktowana jest w gminie Górnice priorytetowo, większość z budynków szkolnych przechodziła niedawno modernizację lub mieści się w stosunkowo nowych budynkach. Najwięcej nakładów wymaga obecnie szkoła w Bęczkowie. W najbliższej przyszłości część budynków szkolnych będzie wymagała termomodernizacji (wymiana pieców, grzejników i stropodachów), która nie tylko podniesie standard placówek, ale też pozwoli obniżyć koszty ich utrzymania (ogrzewania).

W gminie działają dwa przedszkola, sześć punktów przedszkolnych, 14 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych, które prowadzone są przez JST. W roku szkolnym 2013/2014 do przedszkoli gminnych uczęszczało 93 dzieci, w punktach przedszkolnych 143, zaś w przedszkolnych oddziałach przyszkolnych 299. Warto podkreślić, że w gminie Górno objęto wszystkie chętnie dzieci edukacją przedszkolną a placówki w roku szkolnym dysponują jeszcze 13 wolnymi miejscami. Jest to szczególnie istotne w perspektywie przyjętej w czerwcu 2013 roku tzw. ustawy przedszkolnej, która nakłada na gminy obowiązek objęcia wychowaniem przedszkolnym wszystkich 4-latków (od września 2015 roku) i 3-latków (od września 2017 roku). Otwarcie tyłu placówek wychowania przedszkolnego było możliwe dzięki wsparciu Unii Europejskiej w ramach projektu „Twórczy przedszkolak”.

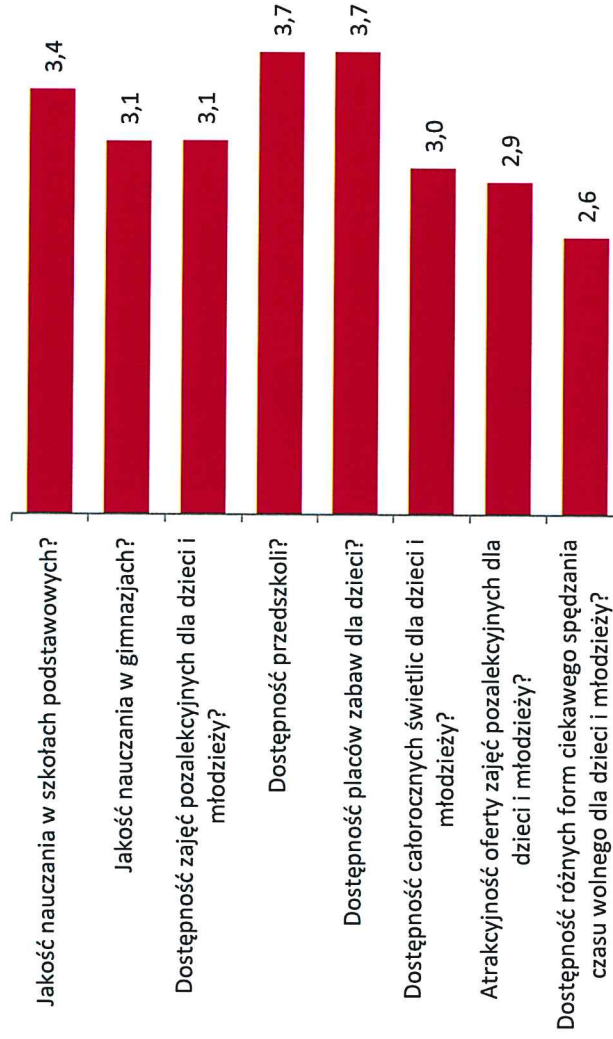
W obecnej sytuacji demograficznej naszego kraju, rozwój systemu oświaty w gminie Górno jest niewątpliwym powodem do dumy mieszkańców: od reformy systemu oświaty nie tylko nie zlikwidowano żadnej placówki, ale jeszcze rozbudowano infrastrukturę edukacyjną (m.in. nowe Gimnazjum w Górnem, Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Woli Jachowej, Gimnazjum w Krajnie, Szkoła Podstawowa i Przedszkole w Cedzynie). W tym celu gmina pozyskiwała środki m.in. z Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Kultury i Sportu oraz środki unijne. Dzięki takiej aktywności w pozyskiwaniu środków, szkoły są dobrze wyposażone, m.in. w nowoczesny sprzęt multimedialny (projektor, tablice interaktywne) oraz sprzęt sportowy (boiska, ścieżki zdrowia, place zabaw).

Od 2012 roku w Szkole Podstawowej w Leszczynach działają oddziały integracyjne. Na terenie gminy jest ok. 30 dzieci z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Do szkoły integracyjnej dzieci dowozi specjalny samochód (zakupiony ze środków PFRON, przy 25% udziale budżetu gminy). Choć szkoła w Leszczynach jest najmniejsza w całej gminie, to jednak odgrywa szczególną rolę.

Za wkład w rozwój oświaty gmina Górno została dwukrotnie uhonorowana certyfikatem „Samorządowy Lider Edukacji” (jako jedyna gmina w województwie). W 2013 roku komisja przyznała gminie maksymalną liczbę punktów i przyznała tytuł „Primus”.

O ocenę dostępności i jakości oferty edukacyjnej w gminie zapytano mieszkańców w ankiecie. Proszeni byli o dokonanie oceny w pięciostopniowej skali (gdzie 1 to ocena najniższa, 5 najwyższa). Wyniki uzyskane wśród wszystkich respondentów nie różniły się znacząco od wyników tylko wśród osób, w których rodzinach (domach) są dzieci w wieku szkolnym. Uzyskane oceny są powyżej średniej. Mieszkańcy docenili dostępność przedszkoli, zaś wyniki mogą świadczyć o oczekiwaniach dotyczących dalszego rozwoju oferty zajęć pozalekcyjnych w celu zagospodarowania czasu wolnego młodzieży.

Rysunek 29. Ocena dostępności i jakości usług edukacyjnych w gminie Górnio (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Oświata i opieka przedszkolna była wymieniana wśród priorytetowych wyzwań gminy Górnio przez 22% respondentów, zaś zajęcia pozalekcyjne dla dzieci przez 16%¹¹. Jeśli chodzi o potrzeby dalszego rozwoju, to w szkołach brakuje poradni psychologiczno-pedagogicznej i opieki takiego specjalisty.

1.5.2. SPORT I REKREACJA

Na terenie gminy działa 5 klubów sportowych. Według danych GUS, na koniec 2012 roku, w klubach zrzeszonych było 263 członków, w tym 217 osób ćwiczących (65 kobiet), z czego niemal wszyscy niepełnoletni (192 osoby).

Oprócz gminnego stadionu piłkarskiego w Górnio, pozostałą infrastrukturę sportową tworzą przede wszystkim urządzenia sportowe przy szkołach. Podobnie jak budynki szkolne, tak i przyszkolne boiska oraz sale gimnastyczne są stosunkowo nowe: w ostatnich latach wybudowano salę gimnastyczną przy SP w Leszczynach, salę i boisko przy ZSP w Cedzynie, boiska wielofunkcyjne przy szkołach w Skorzeszycach, Górnio i Krajnie oraz boisko Orlik w Radlinie. Dla najmłodszych mieszkańców gminy powstały place zabaw przy szkołach w Krajnie, Bęczkowie, Skorzeszycach, Leszczynach, Radlinie i Woli Jachowej. Ze względu na ich łatwą dostępność i możliwość wykorzystania przez osoby niemal w każdym wieku, dużą popularnością cieszą się wśród mieszkańców siłownie zewnętrzne (tzw. ścieżki zdrowia) w Bęczkowie i Woli Jachowej.

¹¹ Można było zaznaczyć maksymalnie trzy odpowiedzi, więc wyniki nie sumują się do 100%.

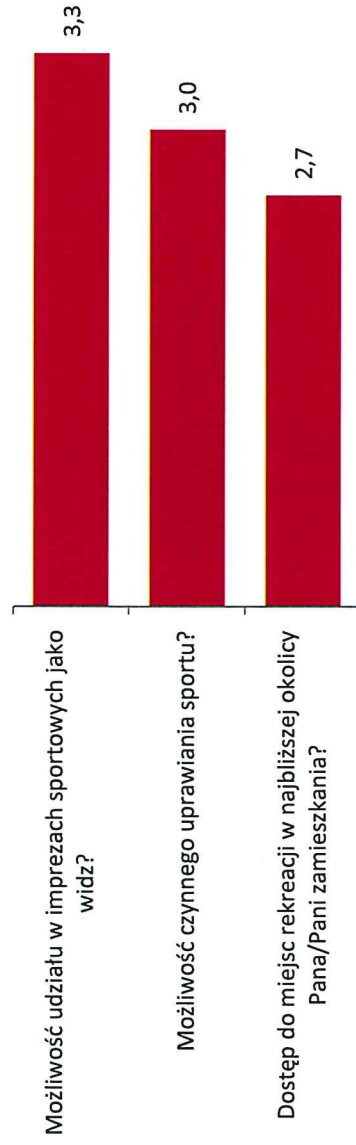
Rysunek 30. Boisko wielofunkcyjne w Skorzyszycach

Źródło: Urząd gminy Górno.

W przeprowadzonej ankiecie poproszono mieszkańców o ocenę możliwości kibicowania w gminnych imprezach sportowych oraz dostęp do infrastruktury sportowej dla chcących uprawiać sport. O ile możliwość uczestniczenia w imprezach sportowych jako widz została oceniona powyżej przeciętnej, to możliwości czynnego uprawiania sportu i dostęp do miejsc rekreacji zostały ocenione niżej. Proszeni o komentarz respondenci ankiety wskazywali na potrzebę rozbudowy miejsc rekreacji i odpoczynku, które mogłyby być miejscem spotkań nie tylko młodzieży, ale również dorosłych mieszkańców gminy.

Rysunek 31. Ocena mieszkańców możliwości uprawiania sportu i udziału w imprezach sportowych jako widz w gminie Górno (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Przy stosunkowo wysokim poziomie infrastruktury sportowej dalsze potrzeby to przede wszystkim duża hala widowiskowa na potrzeby imprez gminnych oraz instalacja kolejnych tak chętnie wykorzystywanych siłowni zewnętrznych. Odpowiadając na te potrzeby gmina ubiega się o dofinansowanie zagospodarowania terenu w Radlinie, w ramach którego powstanie m.in. plac zabaw i urządzenia sportowo-siłowe. Jednocześnie, wydatki związane z rozwojem infrastruktury sportowej i rekreacyjnej nie należą do priorytetowych w opinii mieszkańców. Tylko 9% z nich wskazało tę sferę jako jedną z trzech najważniejszych dla gminy Górno¹².

1.5.3. INSTYTUCJE KULTURY

W 2012 roku rozpoczął działalność Gminny Ośrodek Kultury z siedzibą w Krajinie. W budynku ośrodka codziennie organizowane są zajęcia i warsztaty dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych mieszkańców gminy (szerzej w rozdziale 1.2.5. Uczestnictwo w kulturze), do dyspozycji mieszkańców jest sala gier oraz Izba Regionalna. Ośrodek współorganizuje liczne spotkania i imprezy kulturalne. Obecnie zajmowany budynek (zaadaptowany po domu pomocy społecznej) zdecydowanie ogranicza możliwości działania Gminnego Ośrodka Kultury. Przede wszystkim brakuje dużej sali, która mogłaby wygodnie pomieścić chociaż 100 uczestników. Obecnie większe imprezy odbywać muszą się w budynkach szkolnych. Brak jest również przygotowanego miejsca w plenerze, w którym mogłyby się odbywać duże imprezy o zasięgu gminnym. Gminny Ośrodek Kultury w Krajinie dysponuje małą, niezadaszoną sceną wyposażoną w murywane ławki. Potencjalnym miejscem ulokowania zadaszonego amfiteatru są okolice gminnego stadionu piłkarskiego położonego w starym kamieniołomie, gdzie już teraz odbywają się gminne festyny. Gmina ubiega się o dofinansowanie ze środków unijnych projektu zagospodarowania terenu wokół kamieniołomu (ciąg pieszy i podświetlone schody).

Gminna Biblioteka Publiczna w Górninie ma filie w miejscowościach Radlin, Krajno oraz Wola Jachowa. W Bibliotece w Górninie mieszkańcy mogą korzystać z bezpłatnego dostępu do komputerów z Internetem.

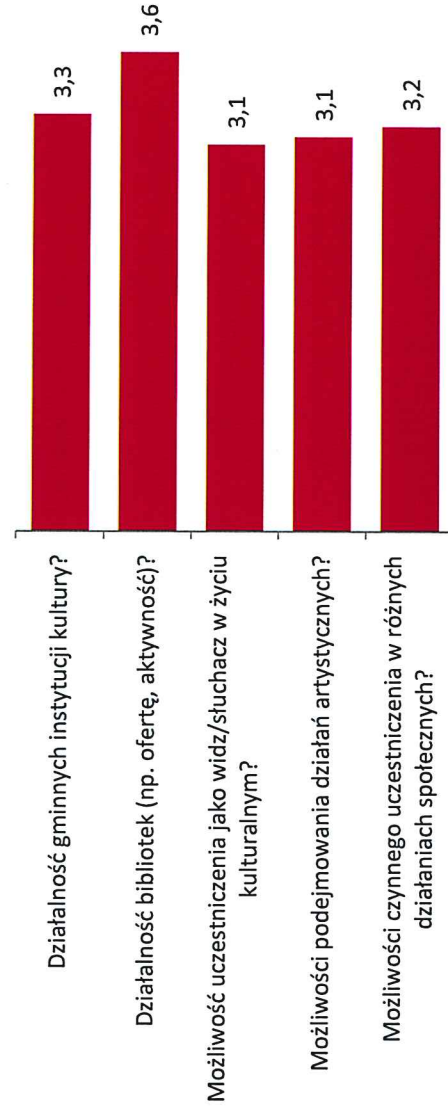
Na terenie gminy działają również świetlice wiejskie, które są ośrodkami życia kulturalnego w poszczególnych miejscowościach. Trzy z nich prowadzone są przez Koła Gospodyń Wiejskich.

Mieszkańcy dobrze oceniają działalność gminnych instytucji kultury. W skali pięciostopniowej (gdzie 5 oznacza ocenę najlepszą), działalność instytucji i możliwość uczestniczenia w życiu kulturalnym gminy została oceniona pozytywnie, uzyskując średnie oceny od 3,1 do 3,6. Przeciętnie wyższych ocen udzielali mieszkańcy w wieku powyżej 35 lat niż młodszy.

---

¹² Można było zaznaczyć maksymalnie trzy odpowiedzi, więc wyniki nie sumują się do 100%.

Rysunek 32. Ocena mieszkańców działalności gminnych instytucji kultury i możliwości podejmowania działań kulturalnych i społecznych w gminie Górnio (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Gmina ubiega się o dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego) budowy świetlicy wiejskiej w Skorzeszycach. Rozpoczęcie realizacji projektu planowane jest na początek 2016 roku. Świetlica ma być bazą kulturalną, integrującą społeczność lokalną i umożliwiającą korzystanie ze sprzętu edukacyjnego (m. in. biblioteki) oraz sportowego. Gmina planuje również i stara się o środki unijne na zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Radlin. W ramach projektu do 2020 roku powstanie tu scena plenerowa z placem dla publiczności, oświetlone ciągi piesze, plac zabaw, siłownia zewnętrzna oraz miejsca parkingowe.

1.5.4. OCHRONA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA

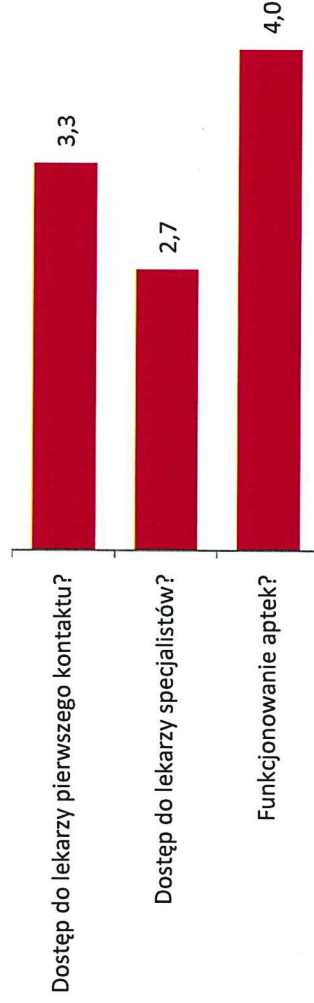
Opieka zdrowotna

Na terenie gminy działają dwa ośrodki opieki zdrowotnej: w Górnio i w Radlinie. W chwili obecnej ośrodki te w pełni wykorzystują dostępne zasoby. W Górnio przyjmują codziennie: internista, lekarz specjalista medycyny ogólnej i rodzinnej, pediatra, stomatolog oraz przez trzy dni w tygodniu: lekarz reumatolog i neurolog. W Radlinie przyjmuje codziennie: dwóch lekarzy specjalistów chorób dziecięcych i medycyny rodzinnej oraz stomatolog. W Środowiskowym Domu Samopomocy w Woli Jachowej działa gabinet rehabilitacji. Dalszy rozwój opieki zdrowotnej w gminie ogranicza niewystarczająca baza lokalowa. Przebudowa istniejących ośrodków jest niemożliwa, konieczna jest rozbudowa ośrodka, co umożliwiłoby zwiększenie kadry lekarskiej i zakresu realizowanych świadczeń. Ze względu na rosnący problem uzależnień alkoholowych w gminie potrzebny jest gabinet terapeutyczny. Obecnie osoby podejmujące terapię kierowani są do specjalisty w Kielcach, co wiąże się z koniecznością dojazdu, niekiedy nawet dwa razy tygodniowo przez okres kilku miesięcy. W Górnio i Radlinie działają apteki.

O ocenę dostępności opieki zdrowotnej w gminie poproszono ankietowanych mieszkańców. Stosunkowo wysoko ocenili dostęp do lekarzy pierwszego kontaktu oraz funkcjonowanie aptek. Niższa ocena dostępności lekarzy specjalistów może być związana z długim czasem oczekiwania na wizytę. Należy jednak podkreślić, że na tle gmin wiejskich oferta usług medycznych w gminie Górnio

jest bardzo szeroka. Mieszkańcy wskazywali problem kolejek do lekarzy pediatrów spowodowany tym, że przyjmują oni również dorosłych.

Rysunek 33. Ocena ankietowanych mieszkańców działalności instytucji ochrony zdrowia w gminie Górnio (2014)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Pomoc społeczna

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ma siedzibę w budynku obok Urzędu Gminy (pod tym samym adresem). Budynek wymaga przystosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych. GOPS zatrudnia 13 osób (w tym 7 pracowników socjalnych, co odpowiada wymogom organizacyjnym art. 110 ust. 11 ustawy o pomocy społecznej¹³). W punkcie konsultacyjnym Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych raz w tygodniu dyżur pełni terapeuta ds. uzależnień. Jednak Urząd Gminy nie jest miejscem właściwym do prowadzenia terapii. Konieczne jest rozszerzenie oferty opieki terapeutycznej i psychologicznej oraz powstanie gabinetu terapeutycznego, np. w ośrodku zdrowia. Obecnie osoby podejmujące terapię muszą dojeżdżać do Kielc.

Drugą jednostką organizacyjną wykonującą zadania gminy z zakresu pomocy społecznej jest Środowiskowy Dom Samopomocy w Woli Jachowej. Działa przez pięć dni w tygodniu, a korzysta z niego 25 mieszkańców gmin Bieliny, Górnio, Bodzentyn i Daleszyce (na podstawie porozumień zawartych między gminami). ŚDS mieści się w przekazanym przez gminę budynku, na który składa się siedem pomieszczeń o łącznej powierzchni 285 m². Budynek jest pozbawiony barier architektonicznych i wyposażony w windę. W ŚDS zatrudnionych jest 8 osób (w łącznym wymiarze 6,75 etatu), czyli o 2 więcej niż 5 lat wcześniej. W budynku ŚDS funkcjonuje też gabinet rehabilitacji.

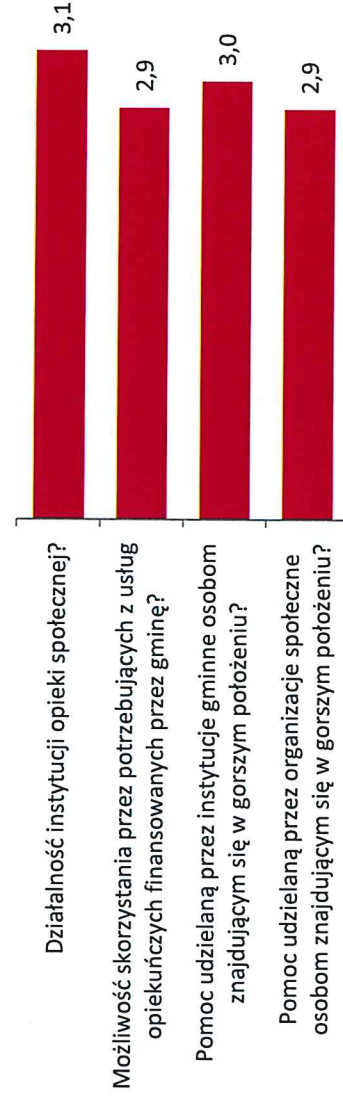
W gminie brakuje mieszkań socjalnych, które w wielu przypadkach są najbardziej efektywnym środkiem pomocy, bo pozwalają na usamodzielnienie się osób objętych wsparciem i zmniejszają ryzyko wykluczenia społecznego. Podobnie mieszkania chronione, które są nie tylko tańszą alternatywą dla pobytu w domu pomocy społecznej, ale przede wszystkim stanowią pewnego rodzaju terapię usamodzielniającą podopiecznych. Gmina Górnio dysponuje 3 kontenerami mieszkalnymi, ale to wciąż zbyt mało. W 2013 roku gmina ponosiła odpłatność za pobyt 12 osób w domu pomocy społecznej poza terenem gminy (na ten cel wydano 234 tys. zł).

Mimo tak szeroko prowadzonych działań potrzeby zgłaszane w obszarze pomocy społecznej przez mieszkańców nadal są duże. Świadczą o tym przeciętne oceny 2,9-3,0 na skali pięciopunktowej (1-5).

¹³ Dz.U. 2004 Nr 63 poz. 593

Rysunek 34. Ocena ankietowanych mieszkańców działalności instytucji pomocy społecznej w gminie Górnio (2014)

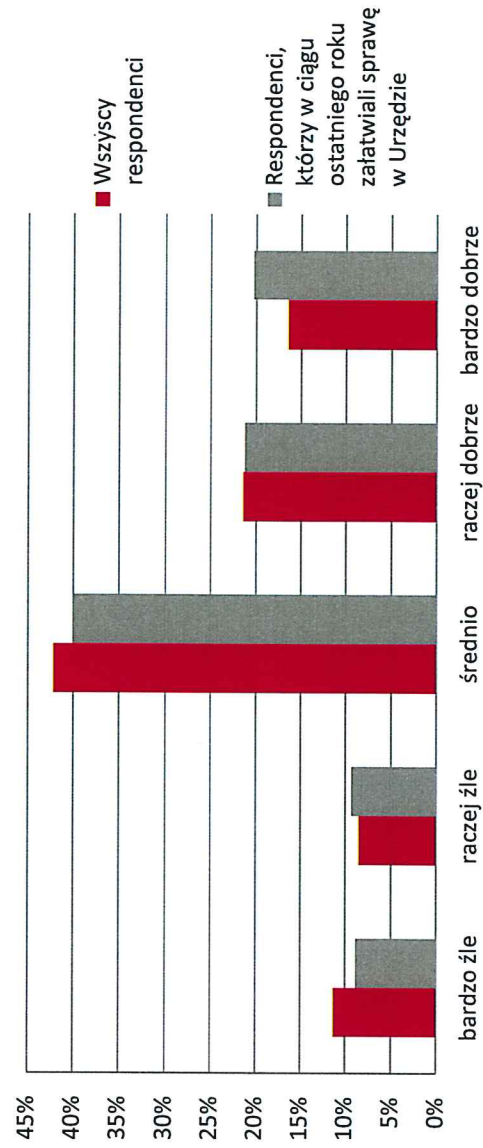
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

1.6. ZARZĄDZANIE

1.6.1. DZIAŁANIA SAMORZĄDU I SPRAWNOŚĆ ORGANIZACYJNA

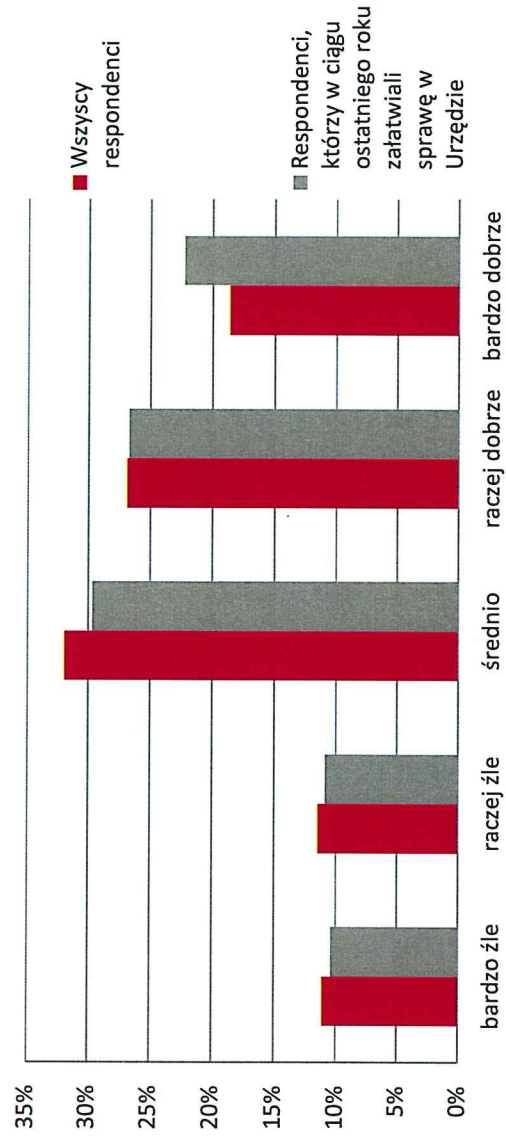
Urząd Gminy Górnio działa aktywnie w zakresie zwiększania jakości i sprawności realizowanych zadań. Stworzono m.in. Gminne Centrum Informacji i Punkt Obsługi Interesanta, gdzie mieszkańcy mogą załatwiać większość spraw w jednym miejscu. Ponadto stworzono w urzędzie tzw. karty usług - na stronie internetowej gminy znaleźć można pliki do pobrania ze wszystkimi formularzami i wnioskami oraz informacją, gdzie dokładnie dana sprawa może zostać załatwiona. Niedawno w gminie wprowadzone zostały także kodeksy etyki oraz badanie satysfakcji z jakości obsługi. Skuteczność takich działań można ocenić wynikami przeprowadzonej ankiety, w której pytano mieszkańców m.in. o ocenę pracy urzędników oraz o ich nastawienie wobec osób załatwiających sprawy w urzędzie gminy.

Rysunek 35. Ocena pracy urzędników zatrudnionych w urzędzie gminy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

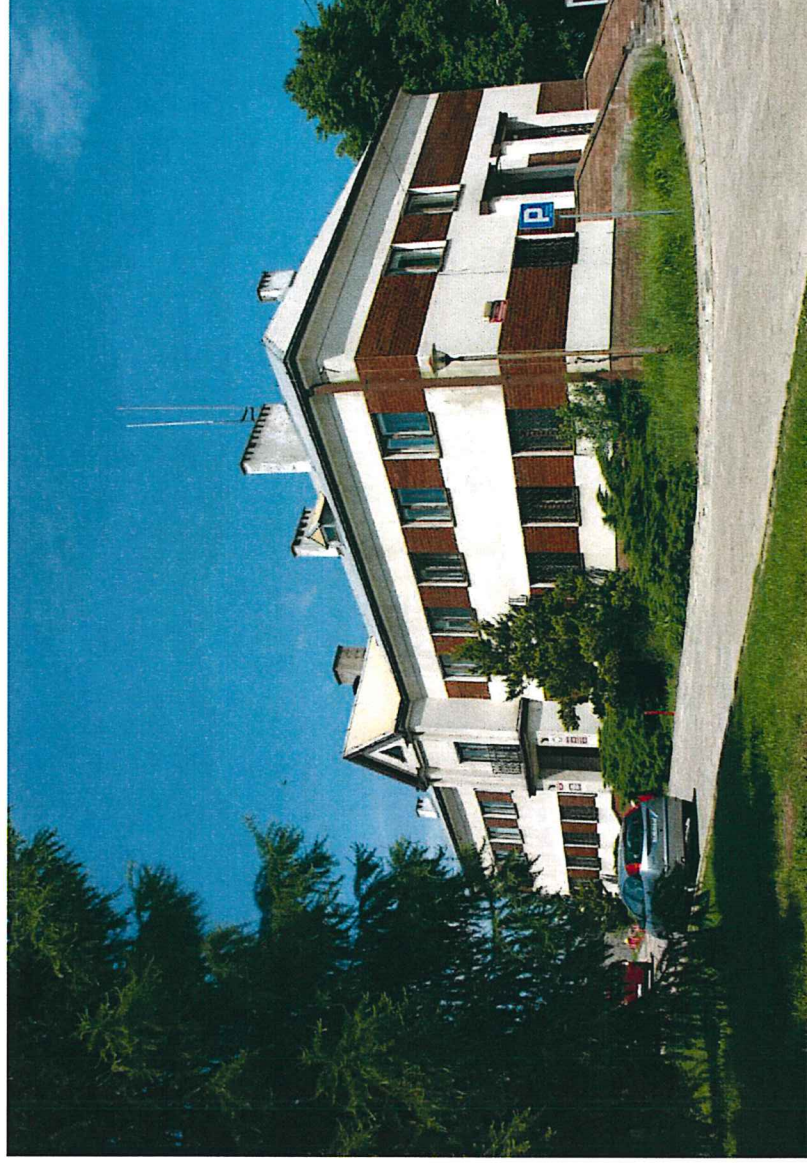
Rysunek 36. Ocena nastawienia urzędników do mieszkańców załatwiających sprawy w Urzędzie Gminy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Warto zauważyć, że lepiej urzędników oceniają mieszkańcy, którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy załatwiali jakąś sprawę w urzędzie gminy, co może świadczyć o faktycznej poprawie jakości świadczonych usług.

Rysunek 37. Budynek Urzędu Gminy w Górnio

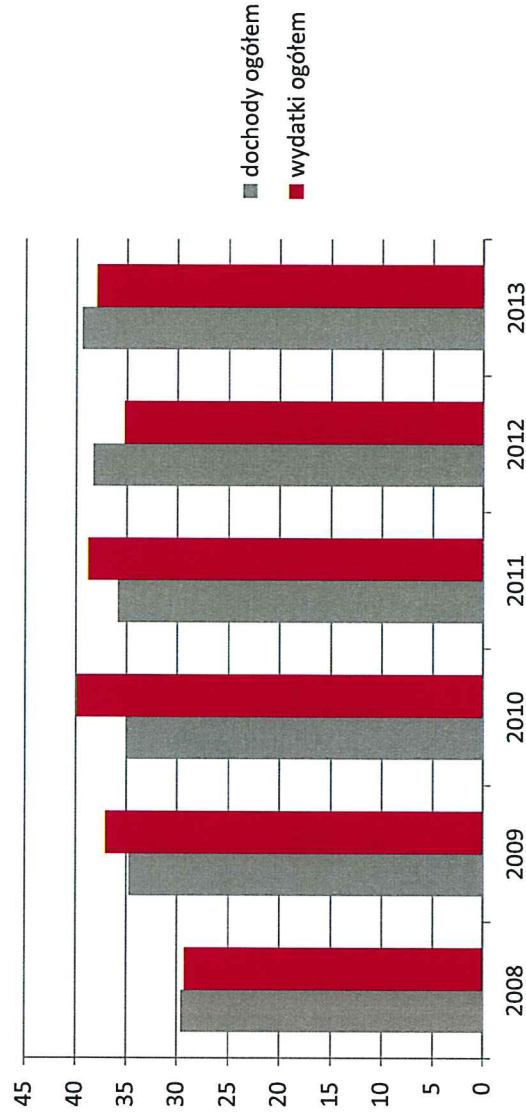

Źródło: Urząd gminy Górnio.

1.6.2. ANALIZA BUDŻETU GMINY

Realizacja zapisanych w strategii rozwoju celów zależna w dużej mierze jest od dostępności środków finansowych, dlatego niezmiernie ważna jest analiza dochodów i wydatków gminy. Wielkość budżetu z ostatnich kilku lat przedstawia poniższy wykres.

Rysunek 38. Dochody i wydatki budżetu gminy Górno w latach 2008-2013 (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań z wykonania budżetu gminy Górno.

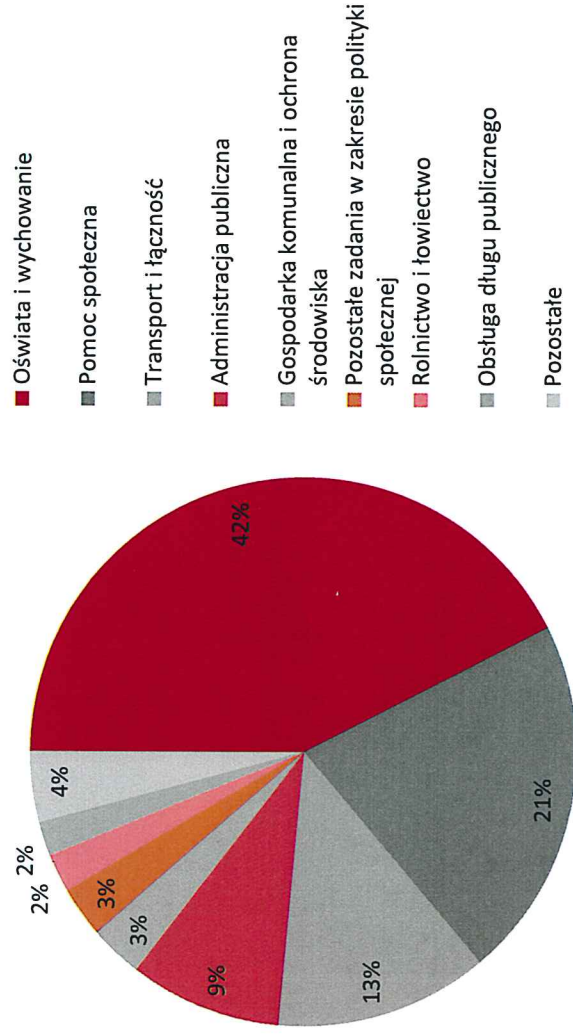
W analizowanych latach całkowite dochody gminy charakteryzowały się trendem rosnącym. Warto zauważyć, że w latach 2012-2013 gmina wypracowała znaczną nadwyżkę budżetową. Gmina nadal jednak posiada liczne zobowiązania z tytułów kredytów i pożyczek długoterminowych. Na koniec 2013 roku łączna ich wartość wyniosła ponad 16 mln zł, czyli ponad 40% dochodów ogółem. Gmina zadłuża się w celu pozyskania środków finansowych na wkład własny do projektów unijnych.

W przeliczeniu na 1 mieszkańca dochody wyniosły 2797 zł co stanowi 89% średniej dla gmin wiejskich w kraju, 92% dla województwa i 93% dla powiatu¹⁴. Wydatki *per capita* ukształtowały się na poziomie 2573 zł, czyli 82% średniej krajowej, 85% wojewódzkiej i 86% powiatowej.

Analizując budżet gminy warto spojrzeć na wydatkowane środki w podziale na działy gospodarki.

¹⁴ Dane dotyczące wysokości budżetu w przeliczeniu na 1 mieszkańca dotyczą 2012 roku, aby można je było porównać z ogólnodostępnymi danymi dotyczącymi innych jednostek

Rysunek 39. Struktura wydatków według działań w gminie Górnó w 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania Rb-28s za 2013 rok.

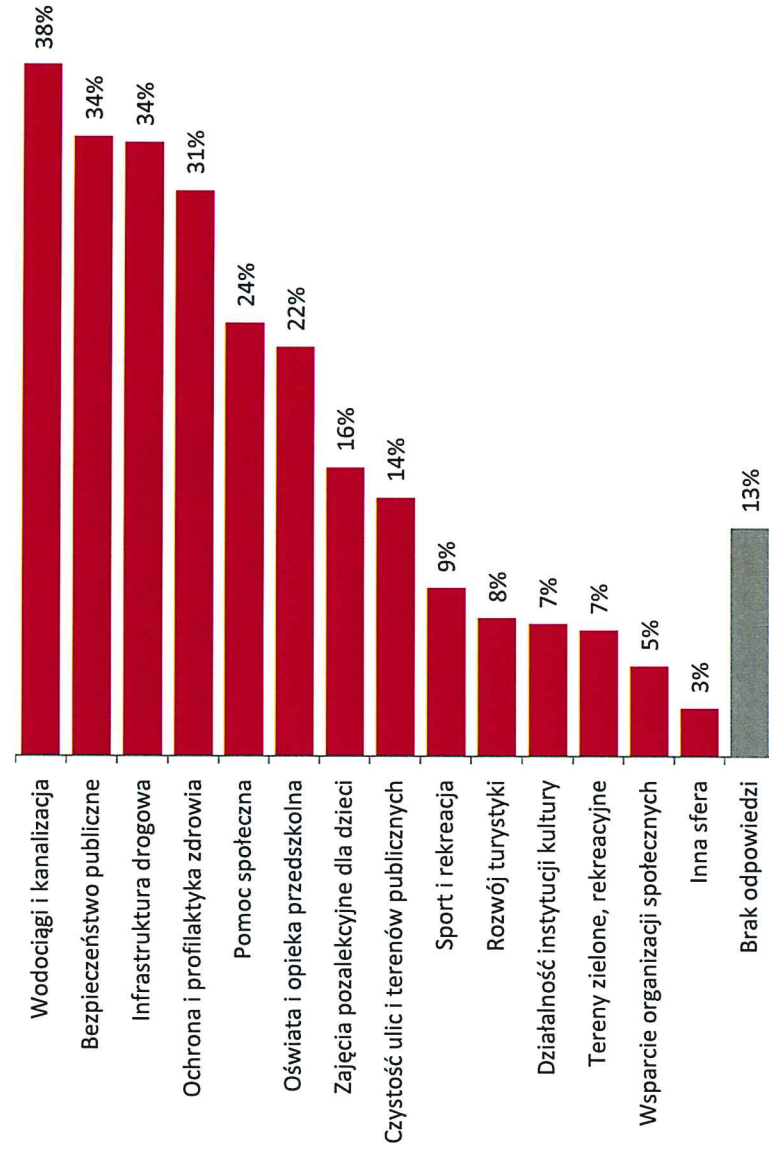
Największy udział w budżecie mają wydatki na oświatę i wychowanie oraz pomoc społeczną - łącznie niemal 64%. Mimo iż w większości gmin wydatki na te cele mają największy udział w budżecie to w Gminie Górnó są one łącznie wyższe o ok. 10 punktów procentowych niż średnio w kraju i w województwie. Trzecią grupą wydatków są środki na transport i łączność – Górnó wydaje na te cele niemal 2-krotnie więcej niż pozostałe gminy powiatu. Wynika to głównie z przeprowadzonych w analizowanym roku projektów inwestycyjnych – remontów na drogach publicznych powiatowych i gminnych, ale także z dopłat dla kieleckiego MPK do linii autobusowych z Górna do Kielc (ponad 600 tys. zł). Istotną grupę wydatków stanowią także środki na administrację publiczną. Środki te mają jednak mniejszy udział w budżecie Górna niż w pozostałych gminach wiejskich w kraju (o ok. 2 punkty procentowe). Koszt działania urzędu gminy Górno na 1 mieszkańca jest drugi najniższy w powiecie kieleckim.

Na bardzo wysokim poziomie stoi w gminie wykorzystanie środków zewnętrznych. Na same projekty „twarde” w latach 2009-2013 gmina pozyskała dofinansowanie ze środków unijnych w wysokości ponad 14,5 mln (czyli aż ok. 1061 zł na 1 mieszkańca). Część inwestycji była także współfinansowana z budżetu państwa, z którego na inwestycje w gminie Górno pozyskano niemal 2,2 mln zł. Przedsięwzięcia, na które pozyskano środki to m.in. budowa kanalizacji sanitarnej (wraz z infrastrukturą towarzyszącą), budowa, rozbudowa i modernizacja dróg gminnych oraz inwestycje w miejsca rekreacji mieszkańców (np. świetlice wiejskie). Ponadto gmina realizuje bardzo wiele projektów „miękkich” – inwestycji w kapitał ludzki – są to m.in. „Twórczy Przedszkolak”, „Uczymy się dla lepszej przyszłości”, „Cedzyńska Akademia Umiejętności”, „Inwestujemy w naszą wiedzę” oraz „Nauka naszą przyszłością”. Dowodem na skuteczność inwestycji w edukację mogą być wyróżnienia otrzymane przez gminę. W grudniu 2012 roku gmina Górno (jako jedyna z województwa świętokrzyskiego) została uhonorowana certyfikatem „Samorządowy Lider Edukacji”. Dodatkowo otrzymała także wyróżnienie „Primus” przyznawane samorządom, które szczególnie dbają o oświatę.

W momencie przygotowywania niniejszej strategii władze gminy mają już przygotowane propozycje projektów i wniosków do realizacji w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego w perspektywie finansowej 2014-2020, są to m.in. uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej, zagospodarowanie terenów rekreacyjnych w gminie (w tym wokół kamieniołomu) oraz budowa dróg gminnych wraz z infrastrukturą towarzyszącą. Przygotowane wcześniej projekty pozwolą na szybkie złożenie wniosków o dofinansowanie, co zwiększa prawdopodobieństwo na realizację tych przedsięwzięć w najbliższej przyszłości, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że w urzędzie gminy nie ma odrębnego stanowiska do ubiegania się o wsparcie zewnętrzne (co wydłuża proces przygotowywania wniosków).

W ankiecie mieszkańcy zostali poproszeni o zaznaczenie trzech najważniejszych dziedzin, na które władze gminy powinny szczególnie wspierać. Rozkład odpowiedzi przedstawia poniższy wykres.

Rysunek 40. Dziedziny, które według mieszkańców powinny być szczególnie ważne przy planowaniu budżetu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Jak wynika z powyższego wykresu dla mieszkańców najważniejszymi zadaniami gminy są wodociągi i kanalizacja, bezpieczeństwo publiczne oraz infrastruktura drogowa. W części ankiet respondenci dopisywali problemy związane z bezpieczeństwem – przede wszystkim brak chodników wzdłuż często uczęszczanych dróg oraz dużą liczbę bezpańskich psów.

1.6.3. PLANOWANIE STRATEGICZNE I PROMOCJA GMINY

Planowanie strategiczne jest wspólnie nieodłącznym elementem zarządzania jednostką samorządu terytorialnego. W przypadku gminy Górno są to działania prowadzone systematycznie. Na moment przygotowywania strategii rozwoju gmina posiada aktualne: Wieloletnią Prognozę Finansową (do 2022 roku), Program Ochrony Środowiska (do 2015), Plan Gospodarki Odpadami (do

2015), Program usuwania azbestu, Strategię w zakresie Polityki Bezpieczeństwa, Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Górno oraz pięć Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego (dla Górna, Górna-Parceli, Bęczkowa, Krajna Drugiego i Leszczyń). Warto zaznaczyć, że dokumenty takie jak Wieloletnia Prognoza Finansowa przygotowywane są w systemie krocącym i są uaktualniane corocznie co zmniejsza stopień niepewności zapewniając poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji oraz pozwalają na racjonalne zaplanowanie inwestycji w gminie.

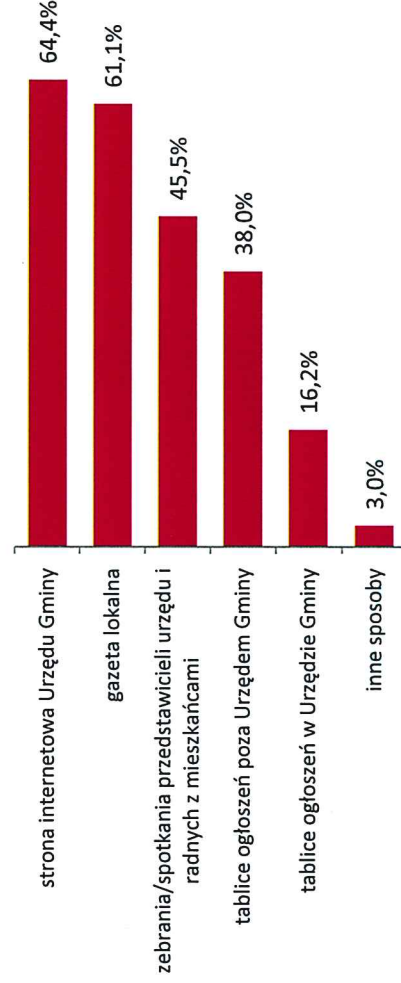
Promocja gminy

Działania promocyjne gminy powinny być ukierunkowane zarówno na otoczenie zewnętrzne, jak i wewnętrzne. System promocji obejmuje w związku z tym komunikację władz samorządowych ze społecznością lokalną i włączanie przedstawicieli tej społeczności w prowadzone działania oraz prowadzenie współpracy pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego i przyciąganie potencjalnych inwestorów. Gmina Górno promuje się m.in. poprzez:

- stronę internetową,
- lokalną gazetę „Głos Górna” oraz dodatek do „Echa Kieleckiego”,
- udział w imprezach lokalnych i regionalnych,
- działalność w różnego typu organizacjach,
- współpracę z innymi podmiotami.

Dla mieszkańców najwygodniejszymi sposobami dowiadrywania się o działaniach władz gminy są strona internetowa oraz gazeta lokalna. Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia wykres poniżej.

Rysunek 41. Najwygodniejsze dla mieszkańców sposoby informowania mieszkańców o działaniach gminy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Inne wymienione sposoby to: Facebook (internetowy portal społecznościowy), powiadomienia pocztowe i ulotki wrzucane do skrzynki pocztowych, ogłoszenia softysów w sołectwach oraz newsletter mailowy.

Gmina jest członkiem Związku Gmin Gór Świętokrzyskich, Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz Lokalnej Grupy Działania „Wokół Łysej Góry”. Na stronie internetowej gminy można znaleźć listę atrakcji turystycznych oraz miejsc noclegowych w okolicy, co ułatwia turystom zaplanowanie pobytu

na terenie gminy. Ponadto gmina należy do Świętokrzysko – Podkarpackiego Klastra Energetycznego (którego celem jest budowa platformy współpracy ponadregionalnej z zakresu szeroko rozumianego poszanowania energii i efektywnego jej wykorzystania) oraz do Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego (będącego związkiem miasta Kielce i kilkunastu okolicznych gmin mającym na celu wspólne pozyskiwanie środków unijnych na inwestycje, także w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych). Od 2012 roku Górno współpracuje z ukraińską gminą Woronowice.

2. ANALIZA SWOT

SWOT to narzędzie planowania strategicznego służące uporządkowaniu zgromadzonej wiedzy. Informacje zebrane w diagnozie podzielono na cztery grupy: silne strony (*S*, ang. *Strengths*), słabe strony (*W*, ang. *Weaknesses*), szanse (*O*, ang. *Opportunities*) i zagrożenia (*T*, ang. *Threats*). Pierwsze dwie grupy dotyczą wewnętrznych uwarunkowań i cech gminy, ostatnie dwie obejmują czynniki będące poza bezpośrednim wpływem władz i spoleczności gminy. Strategia powinna wykorzystywać mocne strony i szanse rozwoju jednocześnie przeciwdziałając słabościom i minimalizować skutki związane z wystąpieniem zagrożeń.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Gmina jako miejsca do życia ▪ duża i rosnąca liczba mieszkańców ▪ duża dostępność i wysoka jakość usług edukacyjnych (również przedszkolnych) ▪ stosunkowo dobra dostępność sieci komunalnej ▪ bliskość Kielc (dużego rynku pracy, urzędów na szczeblu powiatowym, infrastruktury spolecznej) ▪ dobrej jakości i dalej rozwijana infrastruktura spoleczna Potencjał turystyczny ▪ wysoka atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna (zalew Cedzyna, wyciąg narciarski, Park Rozrywki Krajno) ▪ stosunkowo bogata baza noclegowa i gastronomiczna dostosowana do różnych potrzeb gości ▪ bardzo dobra dostępność komunikacyjna gminy Potencjał gospodarczy ▪ niski udział lasów w powierzchni gminy, wysoki udział użytków rolnych Zarządzanie gminą ▪ stosunkowo niski udział kosztów administracji w łącznych wydatkach budżetu gminy ▪ wypracowana nadwyżka budżetowa	Gmina jako miejsce do życia ▪ duży udział mieszkańców korzystających z pomocy spolecznej ▪ braki w infrastrukturze komunalnej (kanalizacja, gaz) ▪ problem dzikich wysypisk ▪ wysokie bezrobocie ▪ brak chodników i ścieżek rowerowych (niski poziom bezpieczeństwa, potegowany dodatkowo przez brak oświetlenia) ▪ słaba dostępność komunikacyjna niektórych miejscowości (Krajno-Zagórze, Krajno Drugie) Potencjał turystyczny Potencjał gospodarczy ▪ rozdrobnione rolnictwo, produkcja na małą skalę (niska wydajność) ▪ niekorzystna struktura zatrudnienia - ponad połowa zatrudnionych w rolnictwie - niska wydajność pracy (produkcja roślinna, sezonowa) - duże bezrobocie ukryte na wsi Zarządzanie gminą ▪ niskie dochody budżetu gminy na jednego mieszkańca

SZANSE	ZAGROŻENIA
Gmina jako miejsce do życia ▪ postępujące zjawisko suburbanizacji Potencjał turystyczny ▪ zagospodarowanie zalewu Cedzyna Potencjał gospodarczy ▪ planowana budowa trasy ekspresowej S74 i węzłów komunikacyjnych w Radlinie i Woli Jachowej ▪ promocja terenów potencjalnie atrakcyjnych dla inwestorów ▪ powstanie na terenie gminy średniej wielkości zakładu przetwórczego ▪ restrukturyzacja rolnictwa umożliwiająca zwiększenie wydajności produkcji ▪ rozwijający się rynek zielonej energii - potencjał produkcji biomasy Zarządzanie gminą ▪ zwiększenie wpływów z podatków dzięki zachęceniu nowych mieszkańców do meldowania się w gminie ▪ efektywne wykorzystywanie funduszy unijnych	Gmina jako miejsce do życia ▪ planowana budowa trasy ekspresowej S74, która może być źródłem hałasu i zanieczyszczeń i utrudniać ruch lokalny Potencjał gospodarczy ▪ ostrzeżenie gminy Górno jedynie jako „sypialni”, co może spowodować zmniejszenie atrakcyjności gospodarczej gminy Zarządzanie gminą ▪ część mieszkańców nie jest zameldowana na terenie gminy, co skutkuje niskimi wpływami do budżetu z tytułu PIT, przy jednoczesnym wzroście wydatków ▪ problem połączenia ochrony przyrody z zapotrzebowaniem na tereny budowlane i rekreacyjne ▪ bardzo wysokie zadłużenie gminy, które może utrudnić pozyskiwanie środków zewnętrznych z UE ▪ Zagrożenie braku ciągłości w realizowaniu planowanych długofalowych działań (zmiana woli politycznej)

3. WIZJA I MISJA GMINY

Wizja i misja gminy są podstawą określenia konkretnych celów i kierunków działań. Wizja jest wyrazem aspiracji społeczeństwa i władz gminy oraz ich wyobrażeń dotyczących przyszłości. Jest to opis gminy w dalekiej przyszłości przy założeniu wystąpienia korzystnych warunkowań. Wizja ma za zadanie inspirować oraz motywować do działania i podejmowania kolejnych wyzwań.

Wizja gminy Górnio

Gmina atrakcyjna dla mieszkańców, turystów i inwestorów,
która jest miejscem, w którym mieszkańcy chcą pracować i
aktywnie wyczerpywać w czasie wolnym.

Osiągnięciu przedstawionego w wizji pożądanego stanu docelowego ma służyć misja, czyli kierunek i sposób działania na najbliższe lata. W misji ujęte są wartości ważne dla gminy, które mają za zadanie ujedlinić sposoby działania władz samorządowych w sprawach istotnych dla społeczności lokalnej.

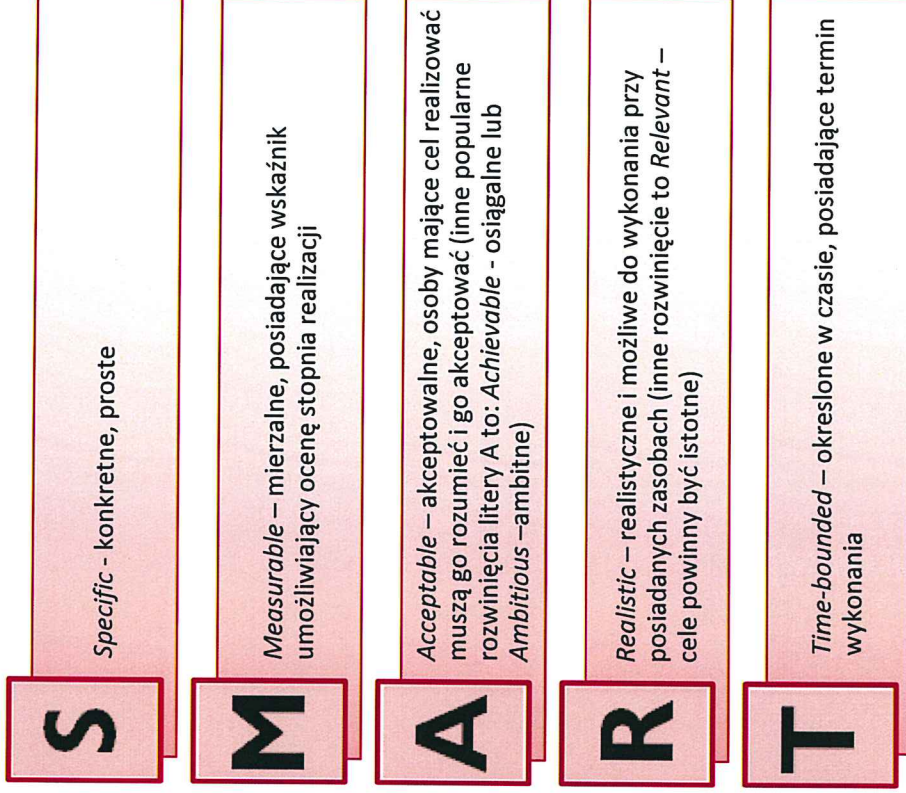
Misja gminy Górnio

Dążenie do kompleksowego rozwoju gminy Górnio,
umożliwiającego przekształcenie gminy w wyróżniające się w
powiecie miejsce zamieszkania, pracy i wypoczynku poprzez
doskonalenie infrastruktury oraz wzbogacanie oferty i jakości
usług publicznych.

4. ANALIZA CELÓW

Przedstawione w powyższej diagnozie i podsumowane w analizie SWOT problemy i wyzwania stojące przed społecznością gminy pozwoliły wskazać najważniejsze cele rozwojowe.

Zarówno cele strategiczne, jak i operacyjne zostały wyznaczone zgodnie z metodyką SMART dotyczącą odpowiedniego ich formułowania. Nazwa SMART jest akronimem z języka angielskiego – każda litera oznacza jedną z pięciu cech poprawnie sformułowanych celów, które powinny być:

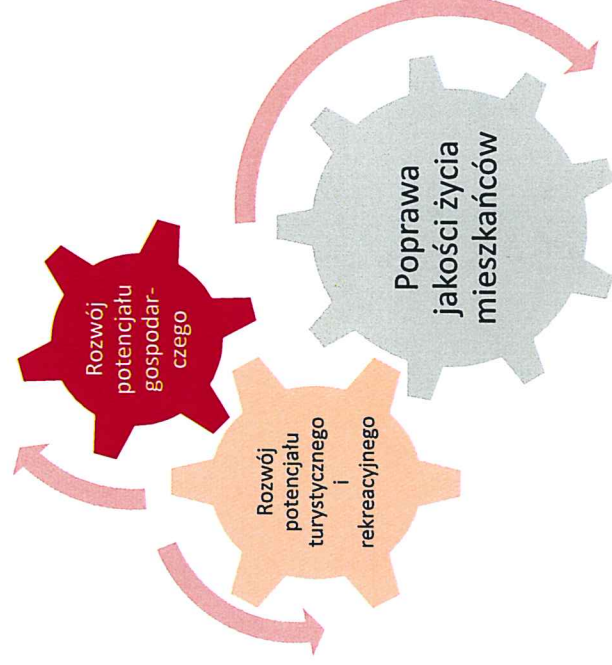

4.1. CELE STRATEGICZNE

Pierwszym i nadrzędnym celem strategicznym Gminy Górno jest **poprawa jakości życia mieszkańców** gminy. Cel ten obejmuje wszystkich mieszkańców, niezależnie od wieku, miejsca zamieszkania, wykonywanej pracy czy braku zatrudnienia oraz sytuacji materialnej. Gmina Górno już teraz jest atrakcyjnym miejscem do życia, o czym świadczyć może rosnąca z roku na rok liczba ludności i nowo osiedlający się mieszkańcy. Na jakość życia i zadowolenie z mieszkania w gminie Górno wpływ mają uwarunkowania naturalne, stan infrastruktury technicznej (drogowej, sieci komunalnej, energetycznej) i społecznej (edukacyjnej, sportowej, kulturalnej, opieki zdrowotnej i pomocy społecznej), sytuacja gospodarcza i społeczna gminy, jej mieszkańców, instytucji i innych podmiotów na jej terenie działających. Czynniki te opisano w diagnozie. Realizacja celu nadrzędnego wymagać będzie pracy władz gminy, urzędników i całej społeczności we wszystkich tych obszarach, w ramach określonych przepisami i faktycznymi możliwościami działania.

Kolejne cele strategiczne: **rozwój potencjału gospodarczego i rozwój potencjału turystycznego i rekreacyjnego** gminy w dużej mierze zazębiają się z celem nadrzędnym, co zaprezentowano na poniższym schemacie.

Rysunek 42. Cele strategiczne gminy Górnio na lata 2014-2020

Źródło: opracowanie własne.

Głównym potencjałem gminy są bogactwa i uwarunkowania naturalne, które mogą być wykorzystane jako atrakcja turystyczna. Turystyka i agroturystyka jest najczęściej wskazywaną przez mieszkańców perspektywiczną branżą lokalnej gospodarki. Dalszy rozwój potencjału turystycznego i rekreacyjnego w gminie, a więc branży turystycznej, jest jednym z filarów rozwoju gospodarczego gminy. Drugą ważną branżą lokalnej gospodarki jest rolnictwo. Praca rolnicza jest źródłem utrzymania dużej części mieszkańców, stąd jego szczególna rola dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju obejmującego wszystkich mieszkańców. Należy zaznaczyć, że w obszarze gospodarczym, gmina ma niewielkie możliwości działania i ograniczony dostęp do bezpośrednich narzędzi wsparcia.

4.2. CELE OPERACYJNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ

Zaprezentowane powyżej trzy cele strategiczne mają charakter ogólny i do ich osiągnięcia konieczne jest rozbić ich na bardziej szczegółowe cele operacyjne. Ze względu na nakładające się wzajemnie cele strategiczne, cele operacyjne ułożono w układzie horyzontalnym: realizacja każdego z celów operacyjnych sprzyja realizacji jednego, dwóch lub trzech celów strategicznych.

Tabela 1. Cele strategiczne i horyzontalne cele operacyjne gminy Górno na lata 2014-2020

CELE STRATEGICZNE

	Rozwój potencjału gospodarczego	Poprawa jakości życia mieszkańców	Rozwój potencjału turystycznego i rekreacyjnego
1 cel operacyjny	Rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej, chodników i ścieżek rowerowych		
2 cel operacyjny	Zapewnienie szerszego dostępu do infrastruktury komunalnej		
3 cel operacyjny	Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej		
4 cel operacyjny	Promocja gminy jako miejsca atrakcyjnego dla inwestorów ...		...i turystów
5 cel operacyjny		Poprawa dostępności komunikacyjnej środkami transportu zbiorowego	
6 cel operacyjny		Podniesienie jakości pomocy społecznej i usług ochrony zdrowia	
7 cel operacyjny	Poprawa ładu przestrzennego w gminie		
8 cel operacyjny		Dalsze podniesienie jakości i poszerzenie oferty edukacyjnej	
9 cel operacyjny		Wzrost aktywności obywatelskiej i włączenie społeczne	

Źródło: opracowanie własne.

Cel operacyjny 1: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej, chodników i ścieżek rowerowych

Rozwinięta infrastruktura drogowa nie tylko podnosi bezpieczeństwo i wygodę mieszkańców, ale poprawia również dostępność komunikacyjną gminy i poszczególnych miejscowości. W efekcie wpływa na atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną gminy. Oprócz budowy i modernizacji dróg gminnych i udziału gminy w poprawie jakości dróg powiatowych, cel ten obejmuje budowę chodników i ścieżek rowerowych wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych. Realizacja tego celu podniesie bezpieczeństwo niechronionych uczestników ruchu drogowego.

Wiąże się to z celem nr 5 Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego „Rozwój Systemów Infrastruktury Technicznej i Społecznej”. Priorytetowym działaniem będzie rozbudowa dróg wojewódzkich, powiatowych i lokalnych oraz dostosowanie ich do obowiązujących standardów jakości.

Cel operacyjny 2: Zapewnienie szerszego dostępu do infrastruktury komunalnej

Poszerzenie dostępu mieszkańców do sieci kanalizacyjnej jest jednym z priorytetów gminy. Dostęp do tej infrastruktury znacząco poprawia wygodę życia, obniża koszty utrzymania domu i zachęca do osiedlenia się na terenie gminy. W ramach rozwoju sieci kanalizacyjnej koniecznym etapem będzie budowa planowanej oczyszczalni ścieków w Skorzeszycach.

Cel ten wpisuje się w cele Strategii Rozwoju Województwa. Jednym z kierunków działań wyznaczonych w strategii jest budowa oraz rozbudowa sieci wodociągów, kanalizacji oraz systemów oczyszczania ścieków.

Cel operacyjny 3: Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej

Turystyka, w szczególności turystyka weekendowa, rekreacyjna, stanowi potencjał gminy Górno. Aby w pełni wykorzystać walory przyrodnicze jakimi obdarzona jest gmina, należy je właściwie zagospodarować. Działania gminy w tym zakresie polegać będą na poszerzeniu oferty urządzeń rekreacyjnych, takich jak zagospodarowanie terenu wokół kamieniołomu w miejscowości Górno, amfiteatr w Górnio, centrum Radlina czy świetlice wiejskie w Górnio, Radlinie i Skorzeszycach, ale również siłownie zewnętrzne i szlaki rowerowe. Aby w pełni wykorzystać potencjał zalewu Cedzyna, należy zagospodarować jego brzegi oraz teren wokół niego. Gmina będzie też, tam gdzie to możliwe, wspierać rozwój bazy turystycznej i gastronomicznej. Działania te nie tylko podnoszą atrakcyjność turystyczną gminy, ale odpowiadają też na potrzeby zgłaszane przez ankietowanych mieszkańców w każdym wieku.

Rozwój infrastruktury turystycznej jest również jednym z celów rozwoju na poziomie całego województwa. Kwestia udostępnienia niedostatecznie wykorzystanych do tej pory walorów krajobrazowych oraz przyrodniczych dla celów turystyki i rekreacji jest zawarta w celu nr 3 Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego - „Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury”. Województwo upatruje swoich szans głównie w rozwoju leśnictwa uzdrowiskowego i turystyki zdrowotnej.

Cel operacyjny 4: Promocja gminy jako miejsca atrakcyjnego dla inwestorów i turystów

W celu pobudzenia i pełnego wykorzystania potencjału gospodarczego gminy, którego kluczowymi elementami są rolnictwo i branża turystyczna, należy oprócz rozwoju samej oferty, zapewnić jej dotarcie do możliwie szerokiej grupy potencjalnych inwestorów, klientów i turystów. Dlatego tak ważne jest opracowanie spójnej i atrakcyjnej oferty oraz aktywne działania gminy np. obecność w mediach czy udział w targach branżowych. Efektem podejmowanych działań powinien być wzrost zainteresowania gminą wśród inwestorów, skutkujący lokalizacją zakładów przemysłu lekkiego (np. przetwórstwa produktów rolnych) oraz wzrost liczby turystów odwiedzających gminę.

Jest to zgodne z celem nr 1 – „Przyspieszenie rozwoju bazy ekonomicznej i wzrostu innowacyjności województwa” Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego. Jako priorytet zostało uznane stworzenie kompleksowych terenów inwestycyjnych poprzez rozwój infrastruktury wspierającej działania inwestycyjne przedsiębiorstw. Ponadto generalnym celem całej Strategii Rozwoju Województwa jest wzrost jego atrakcyjności poprzez poprawę wizerunku w oczach inwestorów, jak i samych mieszkańców.

Cel operacyjny 5: Poprawa dostępności komunikacyjnej środkami transportu zbiorowego

Aby każdy z mieszkańców gminy miał pełen udział w rozwoju jej instytucji i infrastruktury ważne jest zapewnienie odpowiedniej sieci komunikacji zbiorowej. Pomimo już podejmowanych przez gminę działań w tym zakresie, mieszkańcy niektórych miejscowości nadal mogą czuć się wykluczeni z życia społecznego, ze względu na brak możliwości dojazdu środkami komunikacji zbiorowej. Realizacja tego celu zapewni odpowiedni grafik połączeń każdej miejscowości z centrum gminy Górno.

Cel operacyjny 6: Podniesienie jakości pomocy społecznej i usług ochrony zdrowia

Gmina o tak dużej liczbie mieszkańców jak Górno zasługuje na szeroki zakres usług opieki medycznej w miejscowym ośrodku zdrowia. Celem starań gminy będzie rozszerzenie dostępu do lekarzy specjalistów oraz rozwijanie zasobów sprzętowych ośrodka zdrowia, tak by rozszerzył on ofertę dostępnych usług medycznych.

Cel jest zgodny z celem nr 5 Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego „Rozwój systemów infrastruktury technicznej i społecznej”. Poprawa jakości i dostępności usług medycznych w regionie będzie osiągnięta poprzez modernizację oraz wyposażenie szpitali i ośrodków zdrowia.

Cel operacyjny 7: Poprawa ładu przestrzennego w gminie

Gmina Górno może pochwalić się dodatnim przyrostem naturalnym i saldem migracji. W sytuacji rosnącej liczby mieszkańców i rozrastających się osiedli ważne jest zapewnienie podstaw dla mądrej rozbudowy gminy. Planowanie przestrzenne powinno z jednej strony uwzględnić dostęp do sieci komunikacyjnej i komunalnej wszystkich mieszkańców, z drugiej zapewnić poszanowanie dla uwarunkowań i bogactw naturalnych. Docelowo cały teren gminy będzie objęty planem zagospodarowania, co zapewni przemyślany rozwój przestrzenny gminy.

Planowanie przestrzenne województwa obejmuje w najbliższym okresie budowę innowacyjnych parków technologicznych, rewitalizację terenów przemysłowych czy kształtowanie krajobrazu w sposób uwzględniający walory przyrodnicze i dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 8: Dalsze podniesienie jakości i poszerzenie oferty edukacyjnej

Dwukrotny tytuł „Samorządowego Lidera Edukacji” dla gminy Górno zobowiązuje do zapewnienia wysokiego poziomu oświaty zarówno na poziomie podstawowym, jak i gimnazjalnym. Dla rodziców niezmiernie istotna jest również dostępność przedszkoli. To kierunki, w których gmina Górno nie spocznie na laurach, ale dalej będzie podnosić poprzeczkę i jakość nauczania w swoich placówkach oświatowych. W odpowiedzi na zapotrzebowanie mieszkańców zgłaszane w ankiecie, szczególnie wysiłki zostaną skierowane na rozszerzenie oferty zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży.

Cel jest zgodny z celem strategii całego województwa świętokrzyskiego, dla którego wartością nadrzędną jest rozwój zasobów ludzkich. W długim horyzoncie czasowym pozwoli to na wzrost atrakcyjności województwa. Należy zatem umożliwić dostęp do edukacji wszystkim mieszkańcom oraz zmniejszyć dysproporcję między wsią a miastem. Ważna jest również poprawa jakości kształcenia na wszystkich poziomach szkolnictwa.

Cel operacyjny 9: Wzrost aktywności obywatelskiej i włączenie społeczne

Jednym z zadań gminy jest pobudzanie aktywności obywatelskiej. Mieszkańcy gminy przejawiają zainteresowanie sprawami gminy, uczestniczą w życiu społeczności lokalnej i chcą mieć wpływ na sytuację w gminie. Gmina będzie podejmować działania zachęcające mieszkańców do czynnego zaangażowania w sprawy obywatelskie. Równie ważne jest, by żaden z mieszkańców nie czuł się wykluczony z tej społeczności. Gmina będzie szczególnie dbać o mieszkańców o słabszej pozycji: osoby starsze, bezrobotne, niepełnosprawne. Jednostki organizacyjne gminy będą wspierać ich włączenie społeczne i przeciwdziałać ich wykluczeniu. Gmina będzie również podejmować działania mające na celu integrację nowych mieszkańców ze społecznością lokalną. Identyfikacja mieszkańców z gminą oprócz niemierzalnych korzyści społecznych może również przynieść wymierne korzyści w postaci zwiększonych wpływów do budżetu od nowo zameldowanych mieszkańców. Większy budżet pozwoli zaś lepiej realizować zadania gminy.

Celem rozwoju na poziomie województwa jest obniżenie stopy bezrobocia oraz zwiększenie poziomu zatrudnienia przez aktywizację osób, które są narażone na wykluczenie z powodu długotrwałego bezrobocia, niepełnosprawności lub wieku. Województwo planuje też działania mające na celu promowanie postaw obywatelskich oraz umacnianie partnerstwa lokalnego i dialogu społecznego.

4.3. ZGODNOŚĆ CELÓW Z NADRZĘDNymi DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Prezentowana strategia jest zgodna z dokumentami strategicznymi na poziomie regionalnym, krajowym i ponadnarodowym.

4.3.1. MIĘDZYNARODOWE DOKUMENTY STRATEGICZNE

Agenda 21

Globalna Agenda 21 jest programem działań uchwalonym w czerwcu 1992 podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro na tzw. Szczycie Ziemi. Dokument określa ramy wspólnych działań w skali globalnej w kwestii ochrony i kształtowania środowiska zwracając przede wszystkim uwagę na ochronę zasobów naturalnych oraz zrównoważony rozwój.

Agenda 21 składa się z czterech części, poruszających następujące kwestie:

- zagadnienia społeczne i ekonomiczne,
- gospodarowanie zasobami naturalnymi Ziemi,
- wzmocnienie roli głównych grup społecznych,
- środki wdrażania zaleceń.

W grudniu 1992 roku została powołana Komisja Zrównoważonego Rozwoju, której zadaniem jest monitorowanie przestrzegania postanowień programu.

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu jest długookresową strategią rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej w latach 2010–2020. Dokument zastąpił realizowaną od 2000 r. Strategię Lizbońską. Celem nowej strategii jest współpraca państw członkowskich na rzecz wychodzenia z kryzysu, wdrażania reform, które pozwolą na zmaganie się z problemem globalizacji współczesnego świata, starzenia się społeczeństwa oraz racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych.

Realizacja strategii wymaga skupienia się na trzech priorytetach:

- wzrost inteligentny, czyli rozwój opierający się na wiedzy i innowacjach.
- wzrost zrównoważony, czyli transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywnie korzystającej z zasobów i konkurencyjnej,
- wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu, czyli wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Strategia koncentruje się na pięciu dalekosiężnych celach w dziedzinie edukacji, zatrudnienia, innowacyjności, klimatu i energii oraz w zakresie walki z ubóstwem.

4.3.2. KRAJOWE DOKUMENTY STRATEGICZNE

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności jest, zgodnie z przepisami ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. (art. 9 ust. 1) dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres co najmniej 15 lat. Dokument został wydany 11 stycznia 2013 i opiera się na opublikowanym w 2009 roku Raporcie 2030 – Wyzwania Rozwojowe i jest uzupełniony o kwestie trwającego w Europie kryzysu finansowego i spowolnienia gospodarczego.

Głównym celem dokumentu jest wytyczenie i charakterystyka działań skierowanych ku poprawie jakości życia Polaków i rozwoju Polski na tle Unii Europejskiej. Założeniem strategii jest przezwyciężenie kryzysu finansowego w możliwie najkrótszym czasie oraz uniknięcie sytuacji, w której rozwój gospodarczy kraju byłby wolniejszy niż w poprzedniej dekadzie.

Strategia Rozwoju Kraju 2020

Strategia Rozwoju Kraju 2020 jest główną strategią rozwojową kraju obejmującą średni horyzont czasowy. Wskazuje najważniejsze zadania państwa, których realizacja przyczyni się do szybszego i bardziej zrównoważonego rozwoju kraju i poprawy jakości życia ludności poprzez wzmocnienie potencjałów gospodarczych, instytucjonalnych i społecznych. Główne działania będą koncentrować się na trzech strategicznych obszarach: sprawne i efektywne państwo, konkurencyjna gospodarka oraz spójność społeczna i gospodarcza.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju ten jest najważniejszym dokumentem strategicznym w kwestii zagospodarowania przestrzennego kraju. Został on stworzony w celu zapewnienia efektywnego wykorzystania przestrzeni kraju. Dokument zawiera cele i kierunki działań służące takiemu planowaniu przestrzennemu, które pozwoli na wzrost społeczno-gospodarczy państwa. Wymienione cele to:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

5. Zwiększanie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa,
6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Umowa Partnerstwa – Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020

Umowa Partnerstwa jest dokumentem określającym strategię interwencji funduszy europejskich w Polsce w latach 2014-2020 trzech polityk unijnych: Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej oraz Wspólnej Polityki Rybołówstwa. Dokument powstał w oparciu o Założenia Umowy Partnerstwa 2014-2020, które zostały poddane konsultacjom społecznym i przyjęte przez rząd 15 stycznia 2013 roku. Sama umowa została zatwierdzona przez Radę Ministrów 8 stycznia 2014.

Umowa Partnerstwa przedstawia m.in.:

- cele i priorytety interwencji w ujęciu tematycznym i terytorialnym wraz z podstawowymi wskaźnikami,
- opis stopnia uzupełniania się działań finansowanych z Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej oraz Wspólnej Polityki Rybołówstwa,
- układ programów operacyjnych,
- zarys systemu finansowania oraz wdrażania.

Cele Umowy Partnerskiej są zgodne z celami Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 oraz strategią Europa 2020.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie została przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 roku. Jest to średniookresowy dokument strategiczny, który odnosi się do zasad prowadzenia polityki społeczno-gospodarczej kraju w ujęciu wojewódzkim. Określa on cele i główne kierunki rozwoju kraju w wymiarze terytorialnym, wprowadza zmiany w zakresie planowania i prowadzenia polityki regionalnej w Polsce oraz nakreśla zadania podejmowane przez poszczególne resorty. Poszczególne jednostki terytorialne realizujące politykę regionalną są tu postrzegane jako narzędzia służące osiągnięciu celów rozwojowych całego kraju.

4.3.3. REGIONALNE DOKUMENTY STRATEGICZNE

Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020

Dokument ten służy wdrażaniu projektów współfinansowanych przez Unię Europejską jest elementem realizacji polityki spójności Polsce. Aktualną wersją dokumentu jest wersja IV wydana w marcu 2014 roku. Dokument jest zgodny z priorytetami i kierunkami działań wyznaczonymi w strategii Europa 2020. Jego zadaniem jest wsparcie realizacji założeń Unii Europejskiej o inteligentnym i zrównoważonym rozwoju, który ma sprzyjać włączeniu społecznemu. Dokument wykazuje również zgodność z założeniami Umowy Partnerstwa w zagadnieniach związanych ze zwiększeniem konkurencyjności gospodarki oraz poprawą spójności społecznej i terytorialnej.

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020

Cele strategiczne, których realizacja przewidziana jest w Strategii Rozwoju Gminy Górno na lata 2014-2020 pozostają zgodne z celami Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020. W obu dokumentach szczególną wagę zwrócono na poprawę jakości życia mieszkańców poprzez wzrost zamożności społeczeństwa oraz umożliwienie dostępu wiedzy i edukacji. Jednym z priorytetów zarówno dla Samorządu Województwa, jak i Gminy Górno jest rozwój infrastruktury komunikacyjnej. Dążenie to ma zostać osiągnięte poprzez rozbudowę dróg wojewódzkich, powiatowych i lokalnych oraz dostosowanie ich do obowiązujących standardów jakości. Zwrócono również uwagę na potrzebę modernizacji obiektów infrastruktury transportu pasażerskiego, a także konieczność zwiększenia atrakcyjności komunikacji zbiorowej. Ważną kwestią jest również rozwój potencjału turystycznego całego województwa. W osiągnięciu celu ma pomóc udostępnienie niedostatecznie wykorzystywanych do tej pory walorów przyrody oraz rozbudowa bazy turystycznej.

Pośród celów Strategii Rozwoju Województwa znalazły się również postulaty dotyczące aktywizacji rolnictwa i lepszym wykorzystaniu jego potencjału. Powyższe zamierzenie ma zostać osiągnięte poprzez rozwój specjalizacji produkcji oraz poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych. Realizacji wyżej wymienionego celu ma służyć również wspieranie młodych rolników posiadających odpowiednie kwalifikacje zawodowe, a także rozwój doradztwa rolniczego rozpowszechniającego rozwiązania innowacyjne wśród rolników.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego służy kształtowaniu uporządkowanej przestrzeni województwa. Zawiera on cele i kierunki gospodarowania przestrzenią z uwzględnieniem walorów architektonicznych i krajobrazowych, wymagań ochrony środowiska przyrodniczego, zdrowia, bezpieczeństwa oraz wymagań ludzi niepełnosprawnych, a także walorów ekonomicznych przestrzeni. Przestrzeganie powyższych zaleceń ma skutkować wzrostem atrakcyjności i konkurencyjności regionu, ochroną bogatych zasobów środowiska przyrodniczego i kulturalnego, czy poprawą efektywności gospodarowania.

Obecnie obowiązującym Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego jest opublikowany w kwietniu 2002 roku. Kolejny z jest na etapie konsultacji i zostanie opublikowany wkrótce.

Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2012-2020

Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego jest dokumentem, który wyznacza cele realizacji polityki społecznej zmierzające do poprawy jakości życia mieszkańców. Zwrócono tu szczególną wagę na minimalizację problemów wykluczenia społecznego poprzez wsparcie osób i rodzin żyjących w ubóstwie oraz rozwój systemów mających przeciwdziałać przemocy w rodzinie. Ważną kwestią jest również działanie na rzecz integracji społecznej i aktywizacji osób niepełnosprawnych. W założeniu cel ten ma zostać osiągnięty poprzez rozwój usług społecznych dla osób niepełnosprawnych. Jednocześnie w rozpatrywanym dokumencie uwypuklono konieczność podjęcia działań profilaktycznych i służących rozwiązywaniu problemów wynikających z uzależnień od środków psychoaktywnych.

Program Ochrony Środowiska dla Województwa Świętokrzyskiego

Aktualny Program Ochrony Środowiska dla Województwa Świętokrzyskiego obejmuje okres od 2011 do 2015 roku z perspektywą do roku 2019. Dokument podejmuje zagadnienia związane ze strategią działań dla poprawy stanu środowiska naturalnego, monitoring realizacji programu oraz aspekty finansowe wdrażania programu. Nadrzędnym celem programu jest ochrona zasobów naturalnych między innymi poprzez prowadzenie szkoleń i edukacji ekologicznej w zakresie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, przeciwdziałaniu nielegalnej eksploatacji kopalin lub zalesianie nieprzydatnych rolnictwu gruntów. Ponadto w rozpatrywanym dokumencie zwrócono uwagę na poprawę jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego. Realizacji powyższego celu ma służyć budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków komunalnych czy rozwój odnawialnych źródeł energii.

4.3.4. LOKALNE DOKUMENTY STRATEGICZNE

Strategia Rozwoju Powiatu Kieleckiego do roku 2020

Powyższy dokument określa cele, priorytety i kierunki działań powiatu do roku 2020. Stanowi on punkt odniesienia do tworzenia dokumentów niższego szczebla, takich jak choćby Strategia Rozwoju Gminy Górno i jego założenia są zgodne z dokumentami wyższego szczebla, w tym ze Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego.

Do celów strategicznych Strategii Rozwoju Powiatu Kieleckiego należy rozwój zasobów ludzkich i instytucjonalnych rozumiana jako rozwój edukacji, podniesienie poziomu bezpieczeństwa publicznego, a także zwiększenie dostępności i podniesienie jakości usług w sferze ochrony zdrowia. Wśród głównych dążeń do tego dokumentu znalazły się również postulaty dotyczące racjonalnego wykorzystania walorów przyrody i dóbr kultury. Urzeczywistnienie powyższego zamierzenia nastąpić ma m.in. poprzez ochronę i poprawę stanu środowiska naturalnego oraz rozwój turystyki, tworzenie i modernizację infrastruktury kulturowej i turystycznej. Wśród celów tego dokumentu znalazła się również potrzeba rozwoju gospodarczego oraz rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej. Wcielenie w życie powyższego postulatów ma się odbyć poprzez poprawę dostępności komunikacyjnej powiatu i włączenie obszarów, które do tej pory były niedostatecznie skomunikowane, a także rozbudowa i modernizacja obiektów użyteczności publicznej w tym Domów Pomocy Społecznej oraz infrastruktury sportowej i oświatowej.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Kieleckiego – aktualizacja na lata 2012-2015 w perspektywie do roku 2019

Obecnie obowiązujący Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Kieleckiego to aktualizacja na lata 2012-2015 w perspektywie do roku 2019. Nadrzędny cel dokumentu został określony jako „zapewnienie mieszkańcom jakości życia na wysokim poziomie oraz zrównoważony rozwój powiatu, w którym środowisko przyrodnicze i jego ochrona mają znaczący wpływ na przyszły charakter obszaru i równocześnie wspierają jego rozwój społeczno-gospodarczy” i jest on zgodny z Programem Ochrony Środowiska dla Województwa Świętokrzyskiego. Realizacja powyższego dążenia ma zostać osiągnięta między innymi poprzez wzrost aktywności rynku na rzecz ochrony środowiska, gospodarowanie zasobami geologicznymi, czy poprzez ochronę i zrównoważony rozwój lasów.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Kieleckim na lata 2011-2016

W powyższej strategii wyznaczono priorytetowe sfery działania: pomoc społeczną oraz aktywną integrację osób niepełnosprawnych. Pierwszy obszar dotyczy działań zorientowanych na podnoszenie poziomu usług i poszerzanie oferty pomocy społecznej oraz zorganizowanie efektywnego systemu wsparcia nad rodziną i dzieckiem. W sferze aktywnej integracji osób niepełnosprawnych zwrócono szczególną uwagę na rehabilitację społeczną, zdrowotną, zawodową i edukację osób niepełnosprawnych.

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Położenie gminy Górnio w województwie i w powiecie.....	6
Rysunek 2. Podział gminy Górnio na sołectwa.....	7
Rysunek 3. Liczba mieszkańców gminy Górnio w poszczególnych miejscowościach (2014)	7
Rysunek 4. Krajobraz w Krajinie w gminie Górnio	8
Rysunek 5. Zabytkowy kościół parafialny p.w. Św. Jacka Odrowąża.....	9
Rysunek 6. Ocena ankietowanych mieszkańców gminy Górnio jako miejsca do życia (2014)	10
Rysunek 7. Chęć ankietowanych mieszkańców gminy do wyprowadzenia się z terenu gminy (2014) ..	11
Rysunek 8. Struktura ludności według poziomu wykształcenia (2011).....	12
Rysunek 9. Poziom wykształcenia mieszkańców powiatu kieleckiego w poszczególnych grupach wiekowych (2011)	13
Rysunek 10. Zespół Śpiewaczy Górnianecki z Górna.....	15
Rysunek 11. Uczestnictwo mieszkańców w życiu kulturalnym gminy (2014)	16
Rysunek 12. Zespół Bęczkowanie	17
Rysunek 13. Odsetek odpowiedzi pozytywnych na pytanie: czy w ciągu ostatnich trzech miesięcy zdarzyło się Panu/Pani... (2014)	18
Rysunek 14. Liczba podmiotów gospodarczych (REGON) na 10 tys. mieszkańców (2012).....	19
Rysunek 15. Sezon truskawkowy w Krajinie.....	21
Rysunek 16. Zalew Cedzyna.....	22
Rysunek 17. Struktura rynku pracy według liczby zatrudnionych (2012)	23
Rysunek 18. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Górnio na koniec roku, w latach 2003-2013	24
Rysunek 19. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Górnio (XII 2009 - XII 2013).....	24
Rysunek 20. Ocena dostępności miejsc pracy w gminie Górnio (2014).....	25
Rysunek 21. Główne źródła utrzymania Polaków (2011).....	26
Rysunek 22. Ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych ankietowanych mieszkańców (2014)	26
Rysunek 23. Wyciąg narciarski Sabat w Krajinie	27
Rysunek 24. Sieć komunikacyjna na terenie gminy Gorno	28
Rysunek 25. Krajobraz w gminie Górnio	29
Rysunek 26. Nowoczesna oczyszczalnia ścieków w Cedzynie	30
Rysunek 27. Tereny nad zalewem Cedzyna.....	32
Rysunek 28. Zespół szkół w Woli Jachowej	33
Rysunek 29. Ocena dostępności i jakości usług edukacyjnych w gminie Górnio (2014).....	35
Rysunek 30. Boisko wielofunkcyjne w Skorzeszyczach.....	36

Rysunek 31. Ocena mieszkańców możliwości uprawiania sportu i udziału w imprezach sportowych jako widz w gminie Górnio (2014).....	36
Rysunek 32. Ocena mieszkańców działalności gminnych instytucji kultury i możliwości podejmowania działań kulturalnych i społecznych w gminie Górnio (2014).....	38
Rysunek 33. Ocena ankietowanych mieszkańców działalności instytucji ochrony zdrowia w gminie Górnio (2014).....	39
Rysunek 34. Ocena ankietowanych mieszkańców działalności instytucji pomocy społecznej w gminie Górnio (2014).....	40
Rysunek 35. Ocena pracy urzędników zatrudnionych w urzędzie gminy.....	40
Rysunek 36. Ocena nastawienia urzędników do mieszkańców ułatwiających sprawy w Urzędzie Gminy.....	41
Rysunek 37. Budynek Urzędu Gminy w Górnio.....	41
Rysunek 38. Dochody i wydatki budżetu gminy Górnio w latach 2008-2013 (mln zł).....	42
Rysunek 39. Struktura wydatków według działań w gminie Górnio w 2013 roku.....	43
Rysunek 40. Dziedziny, które według mieszkańców powinny być szczególnie ważne przy planowaniu budżetu.....	44
Rysunek 41. Najwygodniejsze dla mieszkańców sposoby informowania mieszkańców o działaniach gminy.....	45
Rysunek 42. Cele strategiczne gminy Górnio na lata 2014-2020.....	51

- Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych
- Główny Urząd Statystyczny, Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2011
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, „Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Górno” dla lat 2012, 2013, 2014
- Komisja Europejska, „Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”, Bruksela 2010
- Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, „Umowa Partnerstwa”, Warszawa 2014
- Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, „Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”, Warszawa 2013
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, „Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”, Warszawa 2012
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, „Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie”, Warszawa 2010
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, „Strategia Rozwoju Kraju 2020”, Warszawa 2012
- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kielcach, „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Kieleckim na lata 2011-2016”, Kielce 2010
- Sprawozdania Powiatowego Urzędu Pracy w Kielcach, www.pupkielce.pl
- Sprawozdania Urzędu Gminy Górno
- Starostwo Powiatowe w Kielcach, „Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Kieleckiego – aktualizacja na lata 2012-2015 w perspektywie do roku 2019”, Kielce 2011
- Starostwo Powiatowe w Kielcach, „Strategia Rozwoju Powiatu Kieleckiego do roku 2020”, Kielce 2010
- Strona internetowa urzędu gminy Górno, www.gorno.pl
- Strona internetowa www.rybybezkitu.pl/zalew-cedzyna
- United Nations Sustainable Development, „Agenda 21”, Rio de Janeiro 1992
- Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, „Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2012-2020”
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 1990 nr 16 poz. 95, z późn. zm.
- Wiśniewski G. (red.) i inni, „Określenie potencjału energetycznego regionów Polski w zakresie odnawialnych źródeł energii - wnioski dla Regionalnych Programów Operacyjnych na okres programowania 2014-2020”, Instytut Energii Odnawialnej, Warszawa, grudzień 2011 oraz: prezentacja pod tym samym tytułem ze spotkania Dyrektorów Instytucji Zarządzających RPO w Białobrzegach, 12.07.2012
- Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, „Program Ochrony Środowiska dla Województwa Świętokrzyskiego”, Kielce 2011
- Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, „Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020”, Kielce 2006
- Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, „Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020”, Kielce 2014